

Alternativni Ulster: prikaz suvremenog sjevernoirskog sukoba na filmu

Buljat, Dino

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:705736>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Dino Buljat

**ALTERNATIVNI ULSTER:
PRIKAZ SUVREMENOG SJEVERNOIRSKOG SUKOBA NA FILMU**

PREDDIPLOMSKI ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Dino Buljat

**ALTERNATIVNI ULSTER:
PRIKAZ SUVREMENOG SJEVERNOIRSKOG SUKOBA NA FILMU**

PREDDIPLOMSKI ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Vjeran Pavlaković

Student: Dino Buljat

Studijska grupa: povijest/filozofija

Rijeka, rujan 2016.

Sadržaj	
1.Uvod	1
1.1.Cilj, struktura i metodologija rada	2
1.2.Objašnjenje naslova	4
2.Povijest anglo-irskog sukoba	5
2.1.Od prvih dodira do početaka kolonizacije	6
2.2.Kolonizacija i anglikanizacija Irske	6
2.2.1.Politika "plantationa"	6
2.2.2.Protestantska nadmoć i ujedinjenje	7
2.3.Borba za samoupravu i podjela otoka	8
3.Od podjele do početka suvremenog sukoba	10
4.Suvremeni sjevernoirski sukob- "Nevolje"	12
4.1.Opća statistika sukoba	13
4.2.Značajniji događaji	14
4.3.Sporazum na Veliki petak	15
5.Interpretacije sukoba	16
6.Sjeverna Irska danas	18
7.Kultura sjećanja i mitovi	19
7.1.Parade i rituali	21
8.Film i "Nevolje"	25
8.1.Filmovi o "Nevoljama". Nevolje na filmu	27
9.Zaključak	34
Dodatak: popis filmova o "Nevoljama"	37
Popis literature	43

1. Uvod

Sjeverna Irska je političko-teritorijalna jedinica unutar Ujedinjenog Kraljevstva koja se nalazi na sjeveru irskog otoka, a od ostatka Ujedinjenog Kraljevstva, odnosno od Velike Britanije, odvaja je Irsko more. Najmlađi je to dio Ujedinjenog kraljevstva, nastao 1921. godine Anglo-irskim sporazumom kojim je od ostatka otoka Irske izdvojeno šest od devet okruga (*counties*) Ulstera koji su ostali u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva, dok je na ostatku otoka formirana Slobodna Irska Država (*Irish Free State*). Iako je nastala kao posljedica sukoba Irske i Velike Britanije, Sjeverna Irska sukoba nije pošteđena kroz cijelu svoju povijest od 1921. godine do danas. Razlog tome se nalazi u sastavu njene populacije, odnosno u međuodnosu dvije dominantne zajednice: katoličke i protestantske.¹ Te se dvije zajednice nalaze u višestoljetnom sukobu budući da su katolici pretežno Irci i zahtijevaju ujedinjenu Irsku Republiku (zato se još nazivaju nacionalistima), dok su protestanti britanski doseljenici na irski otok i pretežno se zalažu za uniju Velike Britanije i Irske, odnosno od 1921. godine za uniju Velike Britanije i Sjeverne Irske (stoga se oni još nazivaju unionistima). Taj sukob se nije zadržao samo na političkom planu, već su se na obje strane osnovale razne paravojne organizacije koje su oružjem nastojale (neke nastoje još i danas) postići političke ciljeve. Na katoličkoj strani se pripadnici takvih organizacija nazivaju još i republikancima, dok se kod protestanata nazivaju lojalistima. Sukob se, na političkom i vojnom planu, intenzivirao u razdoblju od 1968. do 1998. godine te se to razdoblje posebno ističe i naziva imenom Nevolje (eng. *The Troubles*). Tridesetogodišnji sukob obilježen je sukobom katoličkih republikanskih paravojnih organizacija sa britanskom vojskom i lojalističkim paravojnim organizacijama, a okončan je Sporazumom na Veliki Petak (eng. *The Good Friday Agreement*) od 10. travnja 1998. godine.

Nakon sporazuma i objavljenog prekida vatre od strane paravojnih organizacija s obje strane, sukob se, izgleda, nastavio na kulturnom planu. Najviše se to može vidjeti pri održavanju paradnih marševa koji su u Sjevernoj Irskoj vrlo popularni kao način isticanja kulture i identiteta. Štoviše, u tekstu "Developments at Drumcree, 1995-2000" autori navode: "Neki autori sugeriraju kako je zbog prekida vatre problem parada postao, za neke, alternativni način mobiliziranja iza svojih političkih zahtjeva".² Uistinu, od 1998. (ili čak od prvih prekida vatre 1995./1996.) do danas, najviše sporova između zajednica se vodi upravo oko "prava" na paradiranje. Razlog tome je priroda tih parada kojima neka zajednica najčešće slavi vlastitu kulturu ili neke povijesne događaje koji su najčešće 'nauštrb' one druge zajednice,

¹Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. katolicima se izjašnjava 40,76 % od ukupne populacije, a protestantima (Prezbiterijanska Crkva, Irska Crkva, Metodička Irska Crkva) 41,56 %. Izvor: <http://www.ninis2.nisra.gov.uk/public/PivotGrid.aspx?ds=7478&lh=73&yn=2011&sk=136&sn=Census%202011&yearfilter=2037>

²McKenna, Fionnuala i Melaugh, Martin: *Developments at Drumcree, 1995-2000*, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/develop.htm>

odnosno predstavljaju nekakvu vrstu dominacije ili pobjede jedne zajednice nad onom drugom. Primjera takvih događaja je mnogo. Slavi se pobjeda protestantskog kralja Williama Narančastog nad katoličkim Jamesom II., pobuna protestanata u Derryju iz istog razdoblja (kraj 17. stoljeća), Uskrsni ustanak koji je, iako neuspješan, bio prekretnica u irskoj borbi za samostalnost od Ujedinjenog Kraljevstva, pa i štrajk gladu republikanskih boraca (Bobby Sands) iz 1981. koji je, iako neuspješan, ipak svijetu predstavio represiju koju provodi Engleska, tada pod čvrstom rukom Margaret Thatcher, nad republikancima (*ergo* katolicima). No, iako su parade primarno kulturno obilježje obje zajednice, one su vrlo politizirane i padaju pod utjecaj politika i političara, te tako zapravo postaju politički iskazi.

S druge strane parada kao načina sjećanja i obilježavanja povijesti stoji filmska umjetnost kao popularan način činjenja istog. Štoviše, filmu neki pridaju jednaku važnost kao povijesni izvor koju imaju i knjige ili slike.³ Atraktivnost filma se krije u njegovom vjernom prikazu priče ili događaja što omogućuje gledatelju da se 'uživi' u situaciju. Pod 'vjeran prikaz' naravno ne podrazumijevam povijesnu egzaktnost i ispravnost činjenica koje kod nekih filmova, poradi nekog efekta, mogu izostati. Iako će Marijan Krivak reći da je svaki film nužno i politički film⁴ te iako i filmovi izazivaju mnoge reakcije na političkoj sceni, smatram da su oni primarno umjetničko ostvarenje autora. Naravno, iako će nam svaki autor kroz svoje ostvarenje ponuditi svoj politički stav, ne možemo reći da je i film, poput parada, toliko vezan uz politiku i političare. Naročito je to tako danas kada film postaje sve popularniji kao razonoda, a sve manje korišten kao propaganda, odnosno sve više privatiziran i korišten u svrhu zarade, a manje državno sponzoriran. "Nevolje" će, kao vrlo intrigantno razdoblje u povijesti ne samo Sjeverne Irske i Velike Britanije, već i Europe, također biti predstavljene u mnoštvu filmova i prikazane iz više kuteva, sa više različitih strana. Među mnoštvom filmova zasad ću izdvojiti samo značajnija filmska ostvarenja poput *The Crying game* (Plačljiva igra, 1992), *In the name of the Father* (U ime oca, 1993), *Bloody Sunday* (2002), *Hunger* (Glad, 2008), *Fifty dead men walking* (Pedeset duša, 2008).

1.1. Cilj, struktura i metodologija rada

Cilj ovog rada je pokazati kako filmsko stvaralaštvo, koje je van direktnog utjecaja politike, ima pomirbenu ulogu pri prezentiranju 'Nevolja', odnosno svojim prikazom tog razdoblja smanjuje tenzije koje vladaju među dvjema najvećim zajednicama Sjeverne Irske. Štoviše, smatram da film nudi objema zajednicama nadu u mogućnost njihovog suživota u budućnosti. S druge strane, parade kao velikim

³Mazierska, Ewa: *European Cinema and Intertextuality:History, Memory and Politics*, Palgrave Macmillan , New York, 2011., str. 10.

⁴Krivak, Marijan: *Film...Politika...Subverzija?* , Hrvatski filmski savez, Zagreb, 2009.

dijelom politički rituali, pod utjecajem političkih 'prvaka' unionizma s jedne te nacionalizma s druge strane, svojim političkim iskazima stvaraju razdor i sve dublji jaz i sve više tenzije između protestantske i katoličke zajednice. Poveznica koju film i parade imaju je ta što oboje predstavljaju kulturu sjećanja o prošlim vremenima i događajima, te samim time formiraju stavove i mnijenja obaju zajednica. U nastavku rada nastojat ću odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Što su Nevolje i kakvo je to razdoblje?
- Na koji način se odražava podijeljenost sjevernoirskog društva, odnosno sektaštvo?
- Kakvu ulogu u toj podijeli imaju politike i političari?
- Kako kultura sjećanja i mitovi utječu na društvenu podjelu?
- Koja je problematika održavanja parada i na koji način one održavaju animozitet među zajednicama?
- Kako je razdoblje prezentirano na filmu i koju ulogu film ima u toj prezentaciji?

Do uloge filma i parada te načina na koji djeluju na sjevernoirsko društvo ću doći analizom preko dvadeset najznačajnijih igranih filmova s tematikom 'Nevolja' te analizom članaka o isto toliko, ako ne i više, parada koje su se održale ove godine u razdoblju od ožujka do sredine kolovoza.⁵ Moram naglasiti kako mi nisu bili dostupni baš svi filmovi koji pokrivaju razdoblje 'Nevolja', ali smatram da sam 'pokrio' najznačajnija filmska ostvarenja koja se dotiču tog razdoblja. U analizi filmova i načina na koji on djeluje i predstavlja priču mi je najviše pomogla knjiga Ewe Mazierske *European Cinema and Intertextuality: History, Memory and Politics* (2011), a o isprepletenosti filma i politike (ali i povijesti) i načinu na koji gledati političke filmove knjiga Marijana Krivaka *Film... Politika... Subverzija?* (2009). Problematiku parada, ali i štošta drugo vezano uz 'Nevolje', pokrila je CAIN arhiva na internetu (Conflict Archives on the Internet), uz već spomenutu analizu članaka tamošnjih novina, odnosno portala. Za potpuno shvaćanje je također bilo potrebno upoznati se sa radom Komisije za parade, sjevernoirske policije, redova koje organiziraju parade, ali i sa programom i djelovanjem vodećih političkih stranaka poput DUP-a (*Democratic Unionist Party*) i Sinn Feina (*Šin Fejn*, "Mi sami") što sam učinio posjetivši službene internetske stranice svih navedenih. Naravno, najvažnije je bilo upoznati se sa samim 'Nevoljama', odnosno sa povijesti tog sukoba. Za to sam koristio odličnu knjigu Mirka Bilandžića *Sjeverna Irska između rata i mira* (2005) u kojoj je detaljno objašnjena povijest sukoba, njegovi uzroci, interpretacije te

⁵Analizu članaka uglavnom iz Belfast Telegrapha, ali i drugih tamošnjih novina i portala, sam započeo sa paradom u povodu dana Sv. Patrika, a zaključio sa paradom koja je obilježila 35 godina štrajka glađu kojeg je započeo Bobby Sands, koja se održala 15. kolovoza. Naravno, najzastupljenije u člancima su bile najveće parade poput, uz ranije navedenu, obilježavanja stogodišnjice Uskršnjeg ustanka te tzv. 'Dvanaeste' (*The Twelfth*). Obradeno je preko 100 članaka koji su mi ujedno pomogli shvatiti problematiku paradiranja, ali i ostale probleme s kojima je Sjeverna Irska suočena.

najvažniji elementi, a u kojoj su čak ponuđeni misaoni eksperimenti o budućem rješavanju sukoba, ili samo problema, koji je prisutan i danas.

Iako se već nazire iz dosad rečenog, struktura rada će započeti povijesnim pregledom sukoba i onoga što mu je prethodilo, odnosno što mu je uzrok (poglavlja: 2. **Povijest anglo-irskog sukoba**; 3. **Od podjele do početka suvremenog sukoba**; 4. **Suvremeni sukob – "Nevolje"**). Potom ću u poglavlju **Interpretacije sukoba** predstaviti tri glavne interpretacije sukoba te izabrati jednu koja je zapravo i usmjerila rad u svom smjeru. Slijedi poglavlje **Sjeverna Irska danas** koje predstavlja analizu Sjeverne Irske 18 godina od primirja i Sporazuma na Veliki Petak. U poglavlju **Kultura sjećanja i mitovi** ćemo vidjeti kakvog utjecaja sjećanje na prošle događaje ima u suvremenom sukobu i koji su to neki mitovi koji su se razvili kod obje zajednice. Uslijedit će analiza dva oblika kulture sjećanja: parade i film. Kroz poglavlje **Parade i rituali** ću objasniti na koji način politika i političari preko organiziranja parada povisuju tenzije u društvu, a poglavljem **Film i "Nevolje"** ću nastojati pokazati zašto smatram da filmovi čine upravo suprotno - smanjuju tenzije. Na kraju, **Zaključak** će sadržati moje završne misli te analizu cjelokupnog rada, a pokazati će kakvu važnost pojedini oblici kulture, kao alternativni pristupi povijesti, imaju u prezentiranju i percipiranju te povijesti te kako oni izgrađuju identitet društva koje se suočilo sa unutarnjim sukobom.

1.2. Objašnjenje naslova

Ovim poglavljem želim kratko objasniti naslov rada i malo se više pozabaviti riječju *alternativni/drukčiji*. Naslov rada nosi ime po pjesmi *Alternative Ulster* sjevernoirske *punk* grupe iz Belfasta *Stiff Little Fingers*. Grupa je osnovana 1977. godine, a njeni članovi su kao takvi suvremenici i svjedoci "Nevolja" i svih događanja koje je to razdoblje sa sobom donijelo. U ovoj pjesmi oni pjevaju o tim događanjima i u refrenu zaključuju da im treba upravo to: alternativni/drukčiji Ulster. Mickybo i JonJo, mladi katolik i protestant, iz filma *Mickybo and Me* (2003) su također trebali drukčiji Ulster u kojem je njihovo prijateljstvo moguće i tako su se uputili na daleki put u 'kaubojsku' Australiju. O takvom *drukčijem*, pravednijem svijetu govori i Ken Loach,⁶ redatelj dva filma s tematikom irske borbe za neovisnost. Naposljetku, Ewa Mazierska uvodno poglavlje svoje knjige *European Cinema and Intertextuality: History, Memory and Politics*, posvećuje rečenici "Prošlost je strana/druga zemlja." (*Past is a foreign country*). Tako je i film alternativni način pisanja povijesti, a ovaj rad malo *drukčiji* povijesni rad.

⁶Krivak, *Film...Politika...Subverzija?*, str. 70.

2. Povijest anglo-irskog sukoba

Zadatak povjesničara je da iz onoga što je prethodilo nekom događaju otkriju elemente koji su do tog događaja doveli. Pogrešno bi bilo proučavati događaje, naročito sukobe bez da se prethodno upoznamo s onim što im je prethodilo. Tako i analiza 'Nevolja' ili kako ga još naziva Mirko Bilandžić- suvremenog sjevernoirskog sukoba⁷, nije potpuna bez analize povijesti anglo-irskog sukoba ili irskog pitanja koji seže daleko u prošlost. Takva analiza bi se mogla činiti suhoparnom i propustila bi dati odgovore na mnoga ključna pitanja. Neka od tih pitanja na koja želim odgovoriti su:

- Kada se javlja i koja je priroda britanske prisutnosti na irskom otoku?
- U kojim su odnosima bile Irska i Engleska kroz povijest?
- Otkuda tolika koncentracija protestanata na sjeveru Irske?
- Koji su ključni elementi/događaji koji su prethodili podijeli Irske?

Povijesni pregled odnosa Engleske i Irske ću prikazati u 3 faze, a u odnosu na stupanj podčinjenosti Irske Engleskoj. U prvim stoljećima toga odnosa, točnije od 12. do sredine 16. stoljeća iako pod vlašću engleskih vladara, Irska je ipak uživala, barem formalno, određen stupanj autonomije i kulturne slobode, te stupanj suverenosti Engleske nad Irskom nije bio visok, odnosno strog. To je razdoblje "poluneovisne Irske".⁸ U drugoj fazi, od 1540. godine do 1800. godine, Irska najprije postaje engleski kolonijalni posjed sa prisutnim svim elementima kolonizacije, a potom tek formalno suverena država koja sa Engleskom dijeli zajedničkog monarha. U tom razdoblju dolazi do ujedinjenja Engleske i Irske, a potom i do stvaranja Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske. Posljednja faza, 19. stoljeće, predstavlja irsku borbu za samoupravu (*Home Rule*) te događaje koji su doveli do raskida veze između Velike Britanije i Irske, odnosno do podijele Otoka i uspostave Sjeverne Irske.

Opće podatke o odnosu Irske i Engleske (kasnije Velike Britanije) izvadio sam iz poglavlja "Pozadina sukoba u Irskoj" iz knjige Mirka Bilandžića *Sjeverna Irska između rata i mira* (2005: 63-95). Za dopunu, ali i usporedbu podataka korištena je internet stranica Encyclopaedia Britannica.⁹

⁷Bilandžić, Mirko: *Sjeverna Irska između rata i mira*, Golden marketing- Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

⁸Vidi: "Grafikon 7. Ključna razdoblja irske povijesti", u: Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 98.

⁹Britannica>Ireland>History>First centuries of English rule (c. 1166- c. 1600):

<https://www.britannica.com/place/Ireland/The-Norse-invasions-and-their-aftermath#toc22974>

2.1. Od prvih dodira do početaka kolonizacije

Prva uplitanja Engleske, tada pod snažnim utjecajem Normana, u pitanja i teritorij Otoka Irske datiraju još u 12. stoljeće, točnije u 1155. godinu kada papa Adrian IV. engleskom kralju Henriku II. daje ovlasti nad Irskom kako bi proveo reforme u njenoj Crkvi. Dotada se anglo-normanska prisutnost svodila na minimum te uglavnom na područje istoka Irske, oko Dublina. Sa stečenim ovlastima, Henrik II. je 1171. godine pokrenuo invaziju na irski otok kako bi učvrstio svoju vlast tamo i podčinio podijeljene irske kraljeve.¹⁰ Početkom 13. stoljeća engleski kralj Ivan bez Zemlje uvodi civilnu vladu neovisnu od feudalnih moćnika te uvodi podjelu otoka na okruge (*counties*). U to vrijeme, pod anglo-normanskom upravom je bilo tri četvrtine otoka, no stvarni utjecaj je izostao uslijed snažne aktivnosti irske kulture koja je privlačila pridošlice na irski otok.¹¹ Slično se događalo i u 14. i 15. stoljeću.

2.2. Kolonizacija i anglikanizacija Irske

2.2.1. Politika "plantationa"

Prve značajnije promjene i pooštrenje odnosa Engleske spram Irske se događa u doba Tudora (1485-1603), a s počecima reformatorskog pokreta u Europi. Razlog uspostavljanju većeg nadzora je bio razlaz engleske, škotske i velške Crkve, koje su zapale pod utjecaj reformacije, sa istinski rimokatoličkom irskom Crkvom. To je doba Henrika VIII. koji je 1540. natjerao irski Parlament da ga prizna za kralja Irske.¹² Uskoro je Irska postala nepouzdan 'partner' i engleski vladari su bili u strahu kako bi se njen teritorij mogao iskoristiti kao polazišna točka za invaziju engleskih kontinentalnih neprijatelja Francuske i Španjolske na teritorij Engleske. Stoga je bilo potrebno osigurati zapadnu granicu, a to su odlučili postići politikom "plantationa" (doslovni prijevod: "nasađivanje"). Politika plantažiranja je započela 1584. godine za vladavine Elizabete I., a za cilj je imala raseljavanje domicilnog stanovništva, te naseljavanje njihovih posjeda lojalnim britanskim doseljenicima, protestantima iz Škotske i Engleske. Plantažiranje je u Ulsteru imalo najveće efekte i stvorilo znatan nesrazmjer između irske katoličke i doseljeničke protestantske populacije, što je potonjima omogućilo da na tom području postanu politička elita. Do završetka politike "plantationa" i procesa anglikanizacije, 86% irskog otoka je bilo dodijeljeno engleskim i škotskim zemljoposjednicima koji su postali moćnom manjinom, a u Ulsteru trajnom većinom.¹³

¹⁰Isto.

¹¹Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 69.

¹²Usporedi: The Reformation period, <https://www.britannica.com/place/Ireland/The-Norse-invasions-and-their-aftermath#toc22974>

¹³Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 74-75

Bilandžić (2005) politiku plantažiranja naziva "stvarnim uzrokom irskog problema" koje je "skiciralo obrise suvremenog sjevernoirskog problema".¹⁴

U posljednjim godinama 17. stoljeća došlo je do još nekih događanja koja su dijelom oblikovali suvremeni sukob, odnosno kulturu sjećanja protestanata, ali i koji su inspirirali stvaranje Narančastog reda (*Orange Order*), značajnog faktora u Sjevernoj Irskoj, naročito danas u doba "ratovanja" paradama. Radi se o sukobu katoličkog kralja Jamesa II. i protestantskog Williama Narančastog. Svrgnut sa prijestolja, James II. se 1688. iz Francuske uputio u Irsku kako bi povratio vlast. Suprotstavile su mu se neke protestantske zajednice pobunama, a značajna je priča o pobuni protestanata iz Derrya. Tamo je trinaest šegrti (*apprentice boys* po kojima se naziva red *Apprentice boys of Derry*) zaključalo gradska vrata i uspješno odolilo pritisku kako Jamesove vojske, tako i upravitelja grada da otvore vrata i propuste katoličku vojsku.¹⁵ Naposljetku, izdržali su dovoljno dugo da pristigne vojska Williama Narančastog u pomoć. Ubrzo je uslijedila nova bitka između dva kralja, također značajna bitka na Boyneu 1690. godine u kojoj je William opet izašao kao pobjednik. Sto-pet godina kasnije, 1795., u čast toj pobjedi je osnovan Narančasti red koji otada paradama slavi tu pobjedu (parada *The Twelfth*) i ono što je ona donijela, a to je konačna protestantska prevlast na irskom otoku.

2.2.2. Protestantska nadmoć i ujedinjenje

Uslijedilo je burno razdoblje kada Irska "stvarno postaje engleska kolonija pod snažnom protestantskom dominacijom."¹⁶

Doba ascencije predstavlja protestantsku dominaciju i stvaranje političke elite koja je upravljala javnim životom Irske, naročito na njenom sjeveroistočnom dijelu. U tom razdoblju katolicima nije bilo dopušteno obavljati javne dužnosti, glasovati, baviti se raznim profesijama ili kupovati zemlju.¹⁷ U drugoj polovici 18. stoljeća dva su događaja znatnije utjecala na englesko-irski odnos, a to su Američki rat za nezavisnost (1775-1783) te Francuska revolucija (1789-1799). Izgubivši američke kolonije, Engleska je odlučila provoditi popustljiviju politiku spram Irske te je Zakonom o ponovnom ujedinjenju iz 1783. prividno Irskoj vratila suverenost (uz zajedničkog monarha), a katolicima izgubljena prava. S druge strane, Francuska revolucija je otvorila put stvaranju nove vrste irskog nacionalizma:

¹⁴Isto, str. 73-74

¹⁵Opsada Derrya se ceremonijalno slavi na godišnjoj razini, u kolovozu i prosincu. U kolovozu se slavi oslobađanje Derrya (*The Relief of Derry*, dolazak Williamove vojske), a u prosincu zatvaranje gradskih vrata kada gradonačelnik Derrya predaje ključeve grada članovima reda *Apprentice boys of Derry*. Kao popratni ritual, spaljuje se slika Roberta Lundyja, upravitelja grada koji je agitirao za propuštanje Jamesove vojske, a predstavlja oličje izdajnika.

¹⁶Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 76.

¹⁷Isto, str. 77.

republikanizma. Pod vodstvom Theobalda Wolfe Tonea osnovano je 1791. godine "Društvo ujedinjenih Iraca" (*Society of United Irishmen*). U početku se pokretu priključio i dio protestanata, koji su također željeli smanjiti utjecaj Velike Britanije na irski otok. Na kraju, pokret se razvio u irski separatizam te se sve više vezao isključivo uz katoličanstvo. U zadnjim godinama 18. stoljeća, točnije 1798. došlo je i do Velikog ustanka (*Great Rebellion*) pod vodstvom Wolfea Tonea te uz pomoć Francuske koji je spletom okolnosti završio neuspješno te je samo prisilio britansku Vladu pod vodstvom Williama Pitta na čvršće vezivanje Irske uz sebe. Stoga je engleski Parlament 1800. godine donio Zakon o ujedinjenju (*Act of Union*) Velike Britanije i Irske, a na snagu je stupio 1. siječnja 1801.

2.3. Borba za samoupravu i podjela otoka

Devetnaesto stoljeće u englesko-irskim odnosima je obilježeno jačanjem irske nacionalne svijesti, republikanstvom (i unionizmom) te politizacijom i radikalizacijom irskog pitanja. U jeku toga, glavno pitanje je bilo ono uspostavljanja irske samouprave odnosno *Home Rule*.

Već 40 godina nakon ujedinjenja Velike Britanije i Irske javili su se prvi pozivi na ukidanje (*Repeal*) Unije koja je dokinula rad irskog Parlamenta. Bio je to rezultat ranijih nastojanja katolika, okupljenih u "Katolički zbor" pod čelništvom Roberta O'Connella, da uspostave pravednije odnose u Irskoj, unatoč Zakonu o pomoći katolicima koji je nešto ranije katolicima vratio dio oduzetih prava. Vlada Roberta Peela je određenim ustupcima pokušala zatomiti irske zahtjeve, no "Velika glad" (*Great Famine*) i sporost političke borbe, kao i revolucionarna zbivanja u Europi 1848., su usmjerili irski nacionalizam ka militarizaciji i radikalizaciji. Stvoreno je Irsko republikansko bratstvo (*Irish Republican Brotherhood*) sa ciljem nasilnog rušenja Unije. Ipak, nakon neuspješnog Fenijanskog ustanka iz 1867. godine, otvorila se nova mogućnost političke borbe za ukidanje Unije. Militantni i ustavni nacionalizam se povezuju u pokret za irsku samoupravu.¹⁸ Njegov politički dio predvodila je Irska parlamentarna stranka (*Irish Parliamentary Party*). Kao odgovor na rastući nacionalistički pokret, kod protestanata se razvio unionizam. Unionistički pokret (*Union Movement*) je nastao 1886. godine ujedinjenjem anglikanskog konzervatizma i prezbiterijanskog liberalizma,¹⁹ a za cilj je imao očuvanje unije Velike Britanije i Irske, odnosno očuvanje protestantskog identiteta i dominacije na irskom otoku. Potporu su pronalazili u Konzervativnoj stranci u britanskom parlamentu, dok je Liberalna stranka provodila popustljiviju politiku spram irskog pitanja te je u narednom razdoblju tri puta (1886., 1893., 1914.) predložila Zakon

¹⁸Isto, str. 83.

¹⁹Isto, str. 83-84

o (irskoj) samoupravi (*Home Rule Bill*) koji je prva dva puta bio odbijen, a treći put, uslijed ratnih naviranja uoči Prvog svjetskog rata, odgođen.

Početak 20. stoljeća je najviše obilježen stvaranjem novih političkih pokreta i stranaka, ali i paravojnih organizacija, koje će svoj značaj i ulogu imati i u razdoblju 'Nevolja'. Na 'protestantskoj' unionističkoj strani su to Ulstersko unionističko vijeće (*Ulster Unionist Council*), središnje tijelo Ulsterske unionističke stranke (*Ulster Unionist Party*, tada Irska unionistička parlamentarna stranka) osnovano 1905. godine te paravojne Ulsterske dobrovoljačke snage (*Ulster Volunteer Force*) osnovane 1913. pod pokroviteljstvom Vijeća.²⁰ Na irskoj nacionalističko-republikanskoj sceni je vrlo značajno osnivanje političke stranke Sinn Fein ("Mi sami") 1907. godine od strane dublinskog novinara Arthura Griffitha te osnivanje Irskih dobrovoljačkih snaga (*Irish Volunteer Force*, kasnije "Irski nacionalni dobrovoljci") 1913. godine kao odgovor na stvaranje Ulsterskih dobrovoljačkih snaga. Veliki dio Irskih dobrovoljaca se u Prvom svjetskom ratu priključio britanskim trupama u borbi protiv Njemačke, a jedan manji dio se izdvojio i pokrenuo Uskrsni ustanak 1916. godine. Taj dio će kasnije dobiti ime Irska republikanska armija (*Irish Republican Army*) te postati središnji faktor svih daljnjih zbivanja u Sjevernoj Irskoj.

Uskrsni ustanak iz 24. travnja 1916. godine je zasigurno jedan od ključnih koraka ka djelomičnom ostvarenju irske samostalnosti. Iako neuspio, Ustanak je doveo do čvršće povezanosti irskog nacionalističkog i republikanskog dijela, odnosno do čvršćeg povezivanja Sinn Feina i Irske republikanske armije.²¹ Također, označio je početak anglo-irskog rata koji je trajao do 1921. i podjele irskog otoka.

²⁰Isto, str. 91-92

²¹Isto, str. 95.

3. Od podjele do početka suvremenog sukoba

Nakon potpisivanja Anglo-irskog sporazuma 1921. godine i podjele irskog otoka na Sjevernu Irsku i Slobodnu Irsku Državu, dva novostvorena entiteta su krenula oprečnim putevima. Jug Irske je zadesio krvavi građanski rat između pristaša sporazuma koje su sporazum i podjelu vidjeli kao privremeni korak ka ostvarenju ujedinjene Irske i protivnika sporazuma koji su odmah zahtijevali ujedinjenu irsku državu, a sporazum su smatrali činom izdaje. Pristaše pregovora i sporazuma je predvodio Michael Collins koji je predstavljao Vladu Slobodne Irske Države, dok je predvodnik tzv. "neregularnih" bio čelnik Sinn Feina Eamon de Valera, obojica sudionici Uskrsnog ustanka. Rat je završio 1923. godine, a pobjedu je, ohrabrena referendumom iz 1922. na kojem je 78% glasača glasalo za sporazum,²² odnijela Vlada Slobodne Irske Države. Irska je tada krenula normalnim razvojnim putem, donesen je Ustav, uspostavljen dvodomni parlament, stvorena vojska i policija, a veliku ulogu u razvoju i afirmaciji države je kasnije imao upravo Eamon de Valera kao čelnik nove stranke: Fianna Fail (Vojnici sudbine). Današnji naziv, "Republika Irska", koristi se od 1948. godine. Sjeverna Irska je pak u počecima svoga postojanja izbjegla veće sukobe te već 1921. godine uspostavila, također dvodomni, parlament u Stormontu. Kako je ostala u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva kao njena političko-teritorijalna jedinica, na čelu joj se nalazio kralj. Sjeverna Irska je sve poslove osim vanjske politike, obrane i poreza vodila samostalno, dok je navedeno bilo u nadležnosti britanskog Parlamenta u Westminsteru. Još prije podjele osnovano je Specijalno ulstersko redarstvo (*Ulster Special Constabulary* - USC) 1920. godine, a 1922. i Kraljevsko ulstersko redarstvo (*Royal Ulster Constabulary* - RUC) što je predstavljalo policijske snage Sjeverne Irske (dominantno protestantske) koje će imati veliki utjecaj u raspirivanju sukoba među zajednicama, a time i direktan utjecaj na početak i tijek suvremenog sukoba.²³ To im je olakšao i Zakon o posebnim ovlastima civilnih vlasti (*Civil Authorities/ Special Power/ Act*) iz 1922. godine kojim je ministru unutarnjih poslova bilo dozvoljeno učiniti sve potrebno da se održe mir i poredak.

Katolička zajednica je od uspostave Sjeverne Irske bila diskriminirana i u podređenom položaju u odnosu na protestantsku zajednicu. Namještanjem izbornih kotara (*gerrymandering*) i posebnih izbornih povlastica dovelo je do toga da su unionisti u svakom dijelu Sjeverne Irske imali veliku većinu (čak i u natpolovično katoličkom Derryu). Rezultat toga je i neprekidna vlast Ulsterske unionističke stranke od prvih izbora do 1972. godine kada je uvedena direktna uprava iz Engleske kako bi spriječila već nastale oružane sukobe. Katolici su bili zakinuti i po pitanju stanovanja, ali i zaposlenja. Čak i kada su se nastojale provesti neke reforme za smanjenje broja nezaposlenosti katolika i poboljšanje njihovih

²²Isto, str. 106.

²³Isto, str. 110.

životnih uvjeta,²⁴ kao u doba premijera Terencea O'Neilla, nova radna mjesta su odlazila protestantima jer su se gospodarske investicije koncentrirale na njihovom području. Upravo je vrijeme premijera O'Neilla ključno kao povod za početak suvremenog sukoba. Naime, njegova sveobuhvatna politika, odnosno umjerena politika unionizma, je dala nadu katoličkoj populaciji u neostvarivo bolje sutra, a protestantskoj zajednici strah od gubitka prevlasti.²⁵ Uskoro su se katolici počeli okupljati u Pokret za građanska prava (*Civil Rights Movement*), po uzoru na pokrete američkih crnaca, a pokret je predvodila Udruga za građanska prava Sjeverne Irske (*Northern Ireland Civil Right Association – NICRA*). Cilj je bio nenasilnim putem, marševima i mirnim prosvjedima, izboriti jednakost i veća prava.²⁶ Drugi marš održan u Derryju u listopadu 1968. godine je nasilno prekinut od strane RUC-a i dijela B-specijalaca, a sljedeći marš na 1. siječnja 1969. koji se trebao održati od Belfasta do Derryja od strane grupe protestanata i snaga sigurnosti. Ta dva marša i njihovo nasilno zaustavljanje započeli su eskalaciju sukoba između katoličke i protestantske zajednice te uz pojačanu aktivnost UVF-a predstavljaju početak "Nevolja".

²⁴Pogledati: "O'Neillova reforma", u: Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 113-115

²⁵Neki od poteza premijera O'Neilla su kriminalizacija reaktiviranog UVF, regrutiranje katolika u unionistički pokret, posjećivanje brojnih katoličkih organizacija i institucija, posjet Dublinu.. Kako su spomenuti potezi plašili protestantsku zajednicu, O'Neill je pod pritiskom raspisao nove izbore na kojima nije dobio povjerenje. Kasnije je napustio UUP i osnovao Stranku saveza (*Alliance Party*) utemeljenu na nesektaškim načelima. Danas je to peta stranka po jačini u Sjevernoj Irskoj uzevši u obzir ovogodišnje izbore za Stormont.

²⁶Šest zahtjeva katoličke populacije s kraja 1960-ih: 1. uspostava načela jedan čovjek- jedan glas na lokalnim izborima; 2. uklanjanje prekrajanih granica izbornih okruga; 3. donošenje zakona protiv diskriminacije u lokalnoj vlasti I uspostava sustava putem kojeg će rješavati pritužbe; 4. dodjela javnih stanova po bodovnom sustavu; 5. opoziv Zakona o posebnim ovlastima; 6. raspuštanje B- specijalaca (dio USC-a poznat po brutalnosti prema katolicima). Navedeno prema: Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 116.

4. Suvremeni sjevernoirski sukob - "Nevolje"

Sveukupnost i složenost procesa i međudnosa koji su obilježili ovo nasilno razdoblje sjevernoirske povijesti otežava njegovo linearno praćenje te time i njegov jednostavni prikaz. Također, njegove konture je oblikovao višestoljetni međudnos Engleske i Velike Britanije i Irske, pa se u tom odnosu krije i stvarni uzrok sukobu. Teško je odrediti točni početak sukoba budući da je netrpeljivost između katolika i protestanata u Sjevernoj Irskoj konstantna pojava od njihovih prvih dodira. Ipak, kao povod sukobu i njegov početak se uzima 5. listopada 1968. godine kada su redarstvene snage sigurnosti (RUC) nasilno rastjerale prosvjednike NICRA-e prilikom održavanja marša u Derryju.²⁷ Već početkom iduće 1969. godine, još je jedan marš za građanska prava, potpomognut radikalnom grupom *Peoples Democracy*, nasilno prekinut, što je bila uvertira u ljeto puno nasilja.²⁸ Reaktivacija UVF-a i nekoliko njihovih izvedenih terorističkih akcija s katoličkim ciljevima je dovelo do toga da je premijerova pozicija postala neodrživa te je stoga Terence O'Neill, koji je izgubio povjerenje dijela svoje stranke (UUP), podnio ostavku. Budući da se nije mogla nositi s nastalom krizom i eskalacijom nasilja, sjevernoirska je Vlada uputila poziv za pomoć u Westminster. To je rezultiralo stupanjem britanske vojske na ulice Belfasta i Derryja, dva najveća grada u kojima su izbili i najveći neredi, u ljeto 1969., te prvim britanskim uplitanjem u pitanja Sjeverne Irske nakon gotovo 50 godina politike ne-interesiranja. Teško je odrediti s kojim zadatkom je britanska vojska pristigla u Sjevernu Irsku, no neki smatraju kako je njena uloga bila razdvojiti zaraćene strane, ali i poduprijeti vlast unionista.²⁹ Radikalizirali su se i politički elementi pa tako dolazi do stvaranja nove radikalne unionističke stranke *Democratic Unionist Party* (Demokratska unionistička stranka- DUP) pod vodstvom kontroverznog protestantskog svećenika Iana Paisleya u rujnu 1971. godine, koji će kasnije ostvariti svoju veću ulogu. Treba primijetiti kako je izostala republikanska aktivnost u počecima sukoba. Vodstvo IRA-e je u to vrijeme već duže razmišljalo o nastavku borbe za ujedinjenu Irsku političkim putem, a izostanak njene reakcije nakon početnih napada protestanata na katoličku zajednicu je rezultirao nepovjerenjem katoličke zajednice spram IRA-e. Stoga je i u IRA-i došlo do raskola u prosincu 1969. godine kada se njen radikalniji dio, koji se zalagao za postizanje cilja nasiljem, odvojio i osnovao Privremenu IRA-u (*Provisional IRA*- PIRA, ili najčešće samo IRA) koja će biti glavni republikanski element kroz cijelo razdoblje sukoba. Ostatak IRA-e, koji se okrenuo političkoj borbi će biti znan kao Službena IRA (*Official IRA*- OIRA) i neće ostvariti neki veći utjecaj na sukob. Novoosnovana Privremena IRA je ubrzo krenula sa akcijama najprije protiv ekonomskih ciljeva, a od

²⁷U nekim izvorima se kao početna godina sukoba navodi 1969. što se onda odnosi na sljedeći održani marš od Belfasta do Derryja (počeo 1. siječnja, prekinut 4. siječnja) koji je također nasilno prekinut od snaga sigurnosti i prikrivenih 'B-specijalaca'. Također, 1969. godina je godina u kojoj su smrtno stradale prve žrtve sukoba.

²⁸Day The Troubles began, http://www.bbc.co.uk/history/events/day_troubles_began

²⁹ Bilandžić, *Sjeverna Irsko...*, str. 119.

1971. su započeli i napadi na snage sigurnosti: vojsku i policiju.³⁰ Kao odgovor na pojačano republikansko nasilje, britanska Vlada je uvela internaciju, odnosno pravo zadržavanja zatvorenika na 7 dana bez suđenja i bez dokaza. To je dovelo do nasumičnih uhićenja katolika za koje se na neku osnovu sumnjalo da imaju veze sa paravojnim aktivnostima iz kojih se potom nasilnim metodama pokušalo izvući "priznanje". Ta je metoda naposljetku samo okrenula katoličku zajednicu ka PIRA-i. U rujnu 1971. godine dolazi do stvaranja još jedne radikalne protestantske paravojne organizacije: Ulsterski obrambeni savez (*Ulster Defence Association- UDA*). Još je jedan prosvjedni marš katolika za građanska prava označio prekretnicu u nastavku sukoba. Predzadnjeg dana siječnja 1972. godine, britanska je vojska krvavo prekinula marš u Derryju kada je pucala na prosvjednike te ubila 13 ljudi, a od posljedica je kasnije preminuo i 14. prosvjednik. Taj je događaj postao poznat pod nazivom "krvava nedjelja" (*Bloody Sunday*) ili "masakr u Bogsideu" (po kvartu u kojem je do pucanja došlo), te je još više zbližio katoličku zajednicu i PIRA-u. Neuspjeh sjevernoirske Vlade da se, i uz pomoć britanske vojske, nosi s nemirima je rezultiralo uvođenjem direktne uprave iz Londona 24. ožujka 1972. godine, što je ujedno i značilo ukidanje sjevernoirskog parlamenta: Stormonta.³¹ Nadležnost za pitanja Sjeverne Irske je preuzelo ministarstvo za Sjevernu Irsku (*Northern Ireland Office*). Time je dovršen razvoj sukoba koji se, s manjim iznimkama, nastavio po dotad uspostavljenim principima, a to su: 1. sukobi republikanskih paravojnih organizacija sa britanskom vojskom i drugim snagama sigurnosti te sa lojalističkim paravojnim organizacijama; 2. napadi lojalističkih paravojnih organizacija na republikanske i općenito katoličke ciljeve, ali i na britansku vojsku također; 3. provođenje represivnih mjera (policijski sat, pretresi, internacija) od strane britanskih službi sigurnosti i RUC-a; te 4. politička borba unionista i republikanaca (van parlamenta).

4.1. Opća statistika sukoba³²

"Nevolje" su trajale u razdoblju između 5. listopada 1968. godine i nasilno prekinutog marša u Derryju i 10. travnja 1998. godine i potpisivanja Sporazuma na Veliki petak. U sukobu je smrtno stradalo 3480 ljudi, a ranjeno ih je preko 40 000. Najveći broj smrtno stradalih je stradao u Sjevernoj Irskoj (3268), zatim u Velikoj Britaniji (125), Republici Irskoj (112), a u ostatku Europe je smrtno stradalo 18 ljudi. Najkrvavija je bila 1972. godina sa 479 poginulih i 4876 ranjenih, a najkrvavije razdoblje je bilo od 1972. do 1976. godine. Najviše smrtno stradalih su bili civili (1835), a iza njih pripadnici republikanskih

³⁰Isto, str. 120. Iste je godine ubijen i prvi britanski vojnik.

³¹Isto, str. 123.

³² Podaci iz ovog potpoglavlja navedeni prema: Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 136-141

oružanih organizacija (395). Odgovornost za najviše ubojstva snose republikanske oružane organizacije (2054), zatim lojalističke oružane organizacije (1020) koje su pak 'prve' po broju ubijenih civila (873).

4.2. Značajniji događaji

Nakon događanja na "krvavu nedjelju" iz 30. siječnja 1972. godine, IRA je nekoliko mjeseci kasnije, točnije 21. srpnja, pokrenula osvetničku bombašku kampanju. Postavljena su 22 eksplozivna uređaja koji su u razmaku od 75 minuta svi eksplodirali i odnijeli 9 života, a ranili još 130 ljudi.³³ Uz bombe, dojavljeno je nekoliko lažnih upozorenja o njihovim položajima što je stvorilo paniku i dodatno otežalo funkcioniranje snaga sigurnosti. Taj događaj je dobio naziv "krvavi petak". Godina 1973. je vidjela prvi pokušaj rješenja sjevernoirskog problema političkim putem. Pod pokroviteljstvom Velike Britanije došlo je do Sporazuma iz Sunningdalea (6.-9. prosinca 1973.) čiji su potpisnici unionistička stranka UUP pod vodstvom Briana Faulknera (posljednjeg sjevernoirskog premijera prije uvođenja izravne uprave 1972. godine), umjerena nacionalistička stranka SDLP (*Social Democratic and Labour Party*) te ne-sektaška Stranka saveza (*Alliance party*) Terencea O'Neill. Između ostalog, Sporazum je predviđao ravnopravnu podjelu vlasti između protestanata i katolika, uključivanje Republike Irske u nadgledanje Sjeverne Irske te mogućnost stvaranja ujedinjene Irske demokratskim putem, odnosno željom natpolovične većine birača u Sjevernoj Irskoj.³⁴ Ovakav sporazum nikako nije odgovarao radikalnim elementima unionizma, prije svega DUP-u Iana Paisleya te Avangardnoj unionističkoj stranci Williama Craiga, koji su uz pomoć lojalističkih paravojnih organizacija okupljenih u Vojno vijeće Ulstera (*Ulster Army Council*) osnovali Ulstersko radničko vijeće (*Ulster Workers Council*).³⁵ Ulstersko radničko vijeće je potom organiziralo štrajk koji je trajao od 15.-28. svibnja 1974. godine.³⁶ Štrajku se pridružio veliki broj protestantskog radništva koji su bili pod prijetnjom UDA-e. Uz potpunu paralizu velikog dijela Sjeverne Irske i popratnu bombašku kampanju UVF-a, Ulstersko radničko vijeće je postiglo svoj cilj, odnosno svrgavanje "sunningdaleskog" sporazuma, a u Sjevernu Irsku se vratila izravna uprava iz Londona. Sljedeća godina, 1975. je također ponudila nadu u rješenje sukoba, ovaj put 'vojnim' putem, odnosno primirjem kojeg je ponudila PIRA kao glavni republikanski akter u sukobu. Primirje je bio rezultat razgovora koje su već duže vrijeme vodili britanska Vlada i PIRA. Uvjet proglašenju primirja od strane PIRA-e je bio uvođenje Sinn Feina, njenog političkog ekvivalenta, u razgovore o razrješenju sukoba i uspostavljanju nove vlasti. Opet ovakav rasplet događaja nije odgovarao unionistima pa su

³³Melaugh, Martin: „Bloody Friday“- *Summary of Main Events*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/bfriday/sum.htm>

³⁴Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 293-294

³⁵Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 295.

³⁶Melaugh, Martin: *Ulster Workers' Council Strike*, <http://cain.ulst.ac.uk/events/uwc/sum.htm> Kod Bilandžića se navodi 14. svibanj kao početni dan štrajka.

lojalističke paravojne organizacije pokrenule niz napada na katoličku zajednicu i time isprovocirale reakciju PIRA-e koja je prekinula primirje koje je trajalo od 9. veljače 1975. do 23. siječnja 1976.³⁷ Ključnu ulogu u internacionalizaciji sjevernoirskog problema je imao štrajk glađu republikanskih boraca (PIRA i INLA-e- *Irish National Liberation Army*) zatvorenika u zatvoru Maze iz 1981. godine. Štrajk je pokrenut sa ciljem davanja statusa političkog zarobljenika republikanskim borcima i dobivanja povlastica koje taj status nosi.³⁸ Kako je i ranije navedeno, britanska Vlada, a tada pod vodstvom Margaret Thatcher, nije htijela ni na koji način dati legitimitet republikanskim borcima, a kojeg bi oni dobili da im se status iz "kriminalac" promovira u "politički zarobljenik". Predvodnik štrajka je bio Bobby Sands, pripadnik Irske republikanske armije, a tijekom svog boravka u zatvoru i izabrani zastupnik u Westminsteru. Štrajk je trajao od 1. ožujka (Bobby Sands je preminuo 5. svibnja) do 3. listopada, a rezultirao je smrću 10 republikanskih zatvorenika.

4.3. Sporazum na Veliki petak

Nakon gotovo trideset godina sukoba i nasilja, 10. travnja 1998. potpisan je Sporazum na Veliki petak kojim sve strane pristaju na primirje. Rezultat je to dvogodišnjeg 'natezanja' između britanske Vlade, republikanaca i unionističkih stranaka oko toga koje sve strane bi trebale učestvovati u pregovorima. Privremena IRA je primirje proglasila još 1996. godine, a zauzvrat je tražila da se njenom političkom dijelu, Sinn Feinu, omogući mjesto za pregovoračkim stolom čemu su se oštro protivile unionističke stranke. Uslijedila je nova PIRA- ina bombaška kampanja, ovoga puta u Engleskoj. No, dolazak laburista pod vodstvom Tonyja Blaira na vlast, otvorio je novu mogućnost za postizanje dogovora, budući su laburisti kroz povijest imali više razumijevanja za nacionalističke ciljeve od konzervativaca koji su ovisili o glasovima unionista. PIRA je obnovila prekid vatre, a Sinn Fein je dobio učešće u pregovorima, što je pak odvratilo DUP Iana Paisleya da sudjeluje u istima.³⁹ Do kraja pregovora jedini veći problem je bio razoružanje republikanskih paravojnih organizacija, koje su odbijale predati oružje dok ne vide konačan rezultat i točke sporazuma. Sporazum je postignut 10. travnja 1998., a sudjelovale su, između ostalih, Ulsterska unionistička stranka (UUP), Sinn Fein, Socijalistička demokratska radnička stranka (SDLP) i Stranka saveza, uz čelnike britanskih i irskih Vlada. Sporazum se sastoji iz dva dijela: 1. "Sporazum postignut u višestranačkim pregovorima"; te 2. "Sporazum između Vlada Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i Republike Irske".⁴⁰

³⁷ Lynn, Brendan: „IRA Truce: 9 February to 23 January 1976“, <http://cain.ulst.ac.uk/events/truce/sum.htm>

³⁸ Više o povlasticama i zahtjevima na: Melaugh, Martin: *The Hunger Strike of 1981*,

<http://cain.ulst.ac.uk/events/hstrike/summary.htm>

³⁹ Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 390.

⁴⁰ Isto, str. 391.

5. Interpretacije sukoba

Interpretacije sukoba nam nude način na koji možemo gledati i objasniti neki sukob, te su stoga one važni elementi u svakom istraživačkom radu. Bilandžić navodi: "Gotovo svaki autor ovisno o kutu promatranja i svrsi istraživanja drugačije interpretira sukob u Sjevernoj Irskoj."⁴¹ Tako ću se i ja, za potrebe ovog rada, odlučiti za jednu od tri glavne interpretacije sukoba koje su se počele javljati još 1970-ih godina, a koje predstavlja Bilandžić u istoimenom poglavlju "Interpretacije sukoba".⁴²

1. Tradicionalni nacionalistički pogled na sukob gleda kao na sukob Irske i Engleske, a Sjeverna Irka je nastala kao posljedica tog odnosa kroz povijest. Za njih je nasilje i suvremeni sukob počeo kada je britanska vojska stupila (opet) na teritorij Sjeverne Irske. Bilandžić se ovdje pita ne bi li nasilje i neredi bili još gori da britanska vojska nije stupila u Sjevernu Irsku? Također, ispravno primjećuje kako ovakvo shvaćanje sukoba zanemaruje protestantsku komponentu sukoba. Najviše ubijenih civila je ubijeno upravo od strane lojalističkih paravojnih organizacija, a unionistički elementi su se kroz cijelo trajanje sukoba protivili bilo kakvom rješenju koje uključuje drugu stranu- katolike. Također, vidjeli smo da je direktan povod sukobu bio protestantski napad i nasrtaj na katoličke marševe za građanska prava. Iz tih razloga smatram kako ovakvo shvaćanje sukoba nije potpuno.

2. Tradicionalni unionistički pogled na sukob se bitno razlikuje od prvog. Prema njemu, suvremeni sukob se temelji na katoličkom neprihvatanju postojanja unionističkog/protestantskog entiteta na području Sjeverne Irske te na posezanju Republike Irske na njihov teritorij. Veliku Britaniju ne vide kao krivca za sukob, već kao "ne uvijek pouzdanog saveznika koji u određenoj mjeri popušta nacionalistima."⁴³ Smatraju da oni kao etnička i vjerska zajednica imaju pravo na samoodređenje. Unionisti propuštaju prepoznati svoju ulogu u dovođenju do sukoba. Kroz cijelu povijest međuodnosa katolika i protestanata, protestanti su težili dominaciji i diskriminaciji nad katolicima. Upravo su te dvije stvari dovele (diskriminacija u politici, zapošljavanju i stambenim pitanjima) dovele do porasta nezadovoljstva katolika i do neizdrživosti njihove situacije.

3. Naposljetku, sukob se može interpretirati kao unutarnji sukob katolika i protestanata, a da se pritom ne zanemaruju vanjski elementi, odnosno utjecaji Velike Britanije i Republike Irske na sukob. Prema ovoj interpretaciji, čiji je začetnik Brendan O'Leary, suvremeni sukob se temelji na nemogućnosti suživota dviju zajednica te na njihovim različitim odnosima spram Velike Britanije, odnosno Republike

⁴¹Isto, str. 151.

⁴²"Interpretacije sukoba" u: Bilandžić, *Sjeverna Irka...*, str. 151-154

⁴³Isto, str. 153.

Irske. Također, njihovo razilaženje je najočitije na političkom planu, pa i suvremeni sukob predstavlja politički sukob.

Smatram da je treća interpretacija, interpretacija sukoba kao unutarnjeg sukoba, najpotpunija budući da obuhvaća sve elemente: katoličku i protestantsku populaciju u Sjevernoj Irskoj, te utjecaje Velike Britanije i Republike Irske. Kroz povijesni pregled sukoba smo mogli primijetiti koliko je on zapravo složen i koliko je važno obuhvatiti sve njegove elemente za potpunije shvaćanje. Činjenica je da su i danas, kada izostaje direktan utjecaj Velike Britanije i Republike Irske, tenzije među zajednicama i dalje prisutne, a potpunom rješavanju problema se još ne nazire kraj.

6. Sjeverna Irska danas

Ova godina označava "punoljetnost" Sporazuma na Veliki petak, sporazuma koji je trebao zaustaviti dugogodišnje krvavo razdoblje i pružiti sjeverno-irskoj zajednici nadu u bolji život. Stoga se postavlja pitanje: što se to promjenilo u posljednjih 18 godina i kakva je situacija u Sjevernoj Irskoj danas? Sjeverna Irska je danas i dalje u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva. Ima koncosijatalnu vlast, što znači da obje zajednice imaju udio u izvršnoj vlasti.⁴⁴ Premijera od 2003. godine daje DUP, koji je time prekinuo dominaciju UUP-a koji je dotada neprekidno vladao Stormontom (1922-1972 i 1999-2003). Vladu trenutno čine DUP i Sinn Fein, dvije najjače stranke posljednjih 10 godina. Politička bipolarnost Sjeverne Irske, odnosno podjela na unionizam i nacionalizam je i dalje prisutna, a najrecentniji primjer toga je "Brexit".⁴⁵ S jedne strane, nacionalisti su osjećali povezanost dvije Irske unutar Europske unije i njene zone slobodnog prijelaza, odnosno "brisanja" granica među članicama iste, dok, s druge, unionisti sebe čvrsto vežu uz Veliku Britaniju i radije bi da im zakone "kroji" Westminster, negoli Bruxelles. Sporazum je doveo do preustroja policije koja se sada zove Policijska služba Sjeverne Irske (*Police Service of Northern Ireland*- PSNI), a zastupljenost katolika u njoj je oko 25%.⁴⁶ Osnovana je Komisija za parade (1997.) oko kojih najviše dolazi do sukoba među zajednicama (više o paradama u nastavku rada). Paravojne aktivnosti su i dalje prisutne, s obje strane, ali su svedene na minimum i pitanje je koliko su one političke, a koliko interesne. Potpisivanje Sporazuma i prekid vatre PIRA-e je doveo do stvaranja novih republikanskih paravojnih organizacija poput IRA-e Kontinuiteta (*Continuity IRA*) ili Nove IRA-e (*New IRA*), a lojalističke nisu ni prestale postojati, iako su prekinule oružanu kampanju. Ipak, prema nekim istraživanjima, u posljednjih 10 godina paravojne skupine su odgovorne za 22 ubojstva, preko 1000 napada vatrenim oružjem ili bombom, 787 napada paravojne naravi, a 4000 ljudi je bilo prisiljeno napustiti svoje domove.⁴⁷ Veliki razvoj turizma, nezaposlenost od svega 6% te nedavna vijest o rušenju "zidova mira" (*peace walls*)⁴⁸ koji su desetljećima odvajali dvije zajednice pokazatelj su kako se ipak radi o sigurnoj regiji koja je spremna suočiti se sa povijesti i krenuti dalje.

⁴⁴Više o konsocijatalnom modelu: McGarry, John i O'Leary, Brendan: *Consociational Theory, Northern Ireland's Conflict and it's Agreement*,

http://www.polisci.upenn.edu/ppec/PPEC%20People/Brendan%20O'Leary/publications/Journal%20Articles/Consociational_Theory_NIreland_conflict_part_1.pdf

⁴⁵REFERENDUM Škotska i Sjeverna Irska žele ostati u EU na: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/referendum-skotska-i-sjeverna-irska-zele-ostati-u-eu/901855.aspx>

⁴⁶Workforce Composition Statistics, Izvor: <https://www.psni.police.uk/inside-psni/Statistics/workforce-composition-statistics/>

⁴⁷ McCullough, Chris: "1100 bombs and shootings in 10 years: The figures that proves terrorism hasn't gone away", <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/1100-bombs-and-shootings-in-10-years-the-figures-that-prove-terrorism-hasnt-gone-away-34672253.html>

⁴⁸ "Stormont executive committed to removing peace walls", u: Belfast Telegraph, dostupno na: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/stormont-executive-committed-to-removing-peace-walls-by-2023-34951814.html>

7. Kultura sjećanja i mitovi

Moderni sjeverno-irski sukob, kao i problemi u odnosu katolika i protestanata koji su prisutni i danas, ali i kroz cijelu povijest, uvelike svoje korijene vuku iz kulturnog identiteta koje su stvorile obje zajednice. Većina problema je rezultat oprečnosti tih kulturnih identiteta koji su stvoreni kulturom sjećanja. Kultura sjećanja je pak odnos koji zajednice imaju spram događaja iz prošlosti i način na koji ih se sjećaju i način kako ih sebi interpretiraju. Ovo poglavlje se zato bavi kulturom sjećanja kao jednim od uzroka sukoba između katolika i protestanata u Sjevernoj Irskoj, a dati će odgovore na sljedeća pitanja:

- Što je kultura sjećanja i koje su njene karakteristike?
- Kako kultura sjećanja utječe na odnos dvije najveće zajednice u Sjevernoj Irskoj?
- Koji su to događaji i mitovi prisutni u sjećanju obje zajednice?
- U kojim sve oblicima se kultura sjećanja javlja u današnjem društvu?

Oduvijek sjećanje ima veliku ulogu u našem percipiranju stvari i događaja, a samim time i u formiranju našeg identiteta i naših stavova i odnosa. Jan Assman navodi: "Sjećanje je moć koja omogućuje da stvorimo svijest o sebi (identitet), i na osobnom planu i na razini zajednice."⁴⁹ Također, sjećanje postoji u relaciji s vremenom i ovisno o toj relaciji postoji nekoliko vrsta sjećanja. Assman ističe tri vrste: individualno sjećanje, komunikativno sjećanje i kulturno sjećanje (*cultural memory*). Iako se ovaj rad bavi samo kulturom sjećanja, kako i ime poglavlja govori, neću propustiti napisati par riječi i o prva dva sjećanja: individualnom i komunikativnom. Vidjeti u kojoj relaciji stoje ta tri sjećanja, zasigurno će pomoći boljem shvaćanju kulture sjećanja i njene primjenjivosti na sjeverno-irski problem. Individualno sjećanje je sjećanje kojeg imamo na osobnoj razini, u našoj unutrašnjosti, a koje je u relaciji sa našim "unutrašnjim vremenom" (*inner time*) i pomaže nam stvoriti naš osobni identitet.⁵⁰ Pozicioniranje našeg osobnog identiteta na socijalnu razinu dovodi do komunikativnog sjećanja. Ono nam omogućava život u grupama i zajednicama, a život u grupama i zajednicama nam omogućava stvaranje sjećanja (samim time i identiteta).⁵¹ Komunikativno sjećanje stoji u relaciji s neposrednim vremenom, odnosno predmet je svakodnevnih komunikacija nas kao socijalnih bića.⁵²

⁴⁹Assman, Jan: Communicative and Cultural memory, u: Erll, Astrid i Nünning, Ansgar (ur.): *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York, 2008., str. 109. http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf

⁵⁰Isto.

⁵¹Isto. Neki komunikativno sjećanje shvaćaju kao kolektivno sjećanje, sjećanje kolektiva, no Jan Assman radi razliku između ta dva pojma.

⁵² Assman, Jan i Czaplicka, John: Collective memory and Cultural identity, *New German Critique*, (65) str. 127-129, <http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/201/articles/95AssmannCollMemNGC.pdf>

S druge strane, kultura sjećanja je u relaciji s 'dalekim', prošlim (mitskim) vremenom te stvara naš kulturni identitet. Ona ima "fiksne" točke, a to su stvarni događaji iz prošlosti kojih se sjećamo, koje omogućuju da se kultura sjećanja ne mijenja kroz vrijeme (kao što se komunikativno sjećanje mijenja). Sjećanje o tim događajima iz prošlosti (fiksne točke) se održava kroz neki oblik kulturnog djelovanja poput tekstova, obreda/rituala ili spomenika. Šest je važnih karakteristika koje kultura sjećanja ima⁵³:

- 1) "Srašćivanje" identiteta omogućava stvaranje identiteta neke grupe ili zajednice. Kultura sjećanja je 'izvor' iz kojeg grupa dobiva svijest o svom identitetu i svojoj posebnosti spram drugih grupa ("Mi smo..", "Mi nismo.."). Uslijed toga stvara se velika razlika između onih koji pripadaju grupi i onih koji joj ne pripadaju.
- 2) Sposobnost da ponovno gradi je sposobnost da prošle događaje primijeni na sadašnju situaciju.
- 3) Formacija predstavlja uspostavljanje kulturnog nasljeđa nekog društva.
- 4) Organizacija teži institucionaliziranju komunikacije, odnosno njenom organiziranju u škole, muzeje, etno-društva itd.
- 5) Dužnost da se uvede sustav vrijednosti koji će odvojiti važne i manje važne simbole i znanja .
- 6) Refleksija koja brine o očuvanju dobrog *imagea* grupe/zajednice.

Odmah možemo primijetiti utjecaj koji kultura sjećanja ima u sukobu katoličke i protestantske zajednice u Sjevernoj Irskoj. Naime, u višestoljetnom međusobnom sukobu svaka od zajednica je, na temelju nekih događaja, stvorila vlastito sjećanje na te događaje, a time i vlastiti identitet. Budući da su većinom ti događaji bili vezani uz sukob između dvije zajednice, razvijeni identiteti su oprečni i nepomirljivi. (Trebalo napomenuti kako su ti prvotni sukobi bili tek teritorijalne i političke prirode. Iako je odmah u početku postojala razlika u kulturi dviju zajednica, ona nije bila razlog sukobima.) Razvijanjem vlastitog identiteta i kulture (sada dio identiteta postaje suprotstavljanje drugoj zajednici), svaka od zajednica se sve više udaljavala od one druge i kao rezultat toga i danas je prisutan jaz među njima, ne samo na političkom, već i na kulturnom planu. Koji su to događaji koji su postali mitovi u sjećanjima svake od zajednica? Primjer jednog takvog događaja, koji je uvelike formirao sjećanja i identitet protestanata, je ubijanje 4000 britanskih doseljenika od strane katolika za vrijeme Velikog ustanka 1641. godine.⁵⁴ Iako je Veliki ustanak reakcija na kolonizatorsku politiku Engleske, u mnijenju protestanata on je postao mit o njihovom mučeništvu.⁵⁵ Tako je dio protestantskog identiteta postao osjećaj ugroženosti od nasrtaja i pretenzija katolika na njih i njihov teritorij. S druge strane, mit o katoličkom mučeništvu je nastao nedugo

⁵³Isto, str. 130-133

⁵⁴Bilandžić, *Sjeverna Irska...*, str. 74.

⁵⁵Isto.

zatim kada je Oliver Cromwell pokrenuo krvavi osvetnički pohod na katolike.⁵⁶ Puno je takvih događaja kojih se vrlo emotivno sjeća svaka od zajednica. Kod protestanata su to "veličanstvene" pobjede Williama Narančastog nad katoličkim kraljem Jamesom II., ustanak protestantskih šegрта u Derryju kada su zaključali gradska vrata pred navalom istog tog kralja, ali i događaji poput bitke na Sommei u Prvom svjetskom ratu, koji nisu nužno u relaciji s katoličkom populacijom, ali predstavljaju njihov (u ovom slučaju britanski) identitet. Kod katoličke populacije neki od tih događaja su Uskršnji ustanak iz 1916. godine ili pak štrajk glađu republikanskih zatvorenika iz 1981.

Kako je ranije navedeno, kultura sjećanja se može javiti u mnoštvu oblika: od pisanih tekstova, simbola, preko slika i murala, do obreda i rituala. U nastavku rada ćemo vidjeti kako je ona predstavljena i kakvu ulogu ima kroz dva aspekta: u paradama i na filmu.

7.1. Parade i rituali

Parade i popratni rituali su jedan od mnogih oblika manifestacije kulture sjećanja u suvremenom sjevernoirskom društvu. Kao vrlo česta pojava, one svakodnevno oblikuju kulturu i identitet zajednice koja paradira te samim time i odnos spram druge zajednice. Činjenica je da su parade danas pitanje oko kojeg se najčešće vode sporovi u Sjevernoj Irskoj, a to je zbog snažnog utjecaja politike i političara na nju koji tradicionalno dijele sjevernoirsko društvo na unioniste i nacionaliste. Na taj način, parade se razlikuju od filmske umjetnosti kao još jednog oblika kulture sjećanja, za koju smatram da svojim ostvarenjima o razdoblju 'Nevolja' nastoji pomiriti dvije zajednice.

Samo prošle 2015. godine u Sjevernoj Irskoj je održano preko 2500 sektaških paradnih skupova i manifestacija, a 95 posto njih je zadovoljilo uvjete propisane Kodeksom ponašanja iz Zakona o javnom okupljanju te im nisu nametnuti nikakvi dodatni uvjeti. Od toga je njih 2356 organizirano od strane protestantskih unionističko-lojalističkih organizacija (od toga 115 sa dodatno nametnutim uvjetima), te 129 od strane katoličke republikansko-nacionalističke populacije (8 sa dodatno nametnutim uvjetima).⁵⁷ Od 1998. i Sporazuma na Veliki petak tijelo koje je zaduženo za nadzor i propisivanje dodatnih uvjeta pojedinim paradama je Komisija za parade (*Parades commission*), dok je do 1998. to činila sjevernoirska policija RUC (*Royal Ulster Constabulary*). Zadatak Komisije je da dodatnim uvjetima spriječi ili barem smanji mogućnost sektaškog nasilja tijekom održavanja parada.⁵⁸

⁵⁶Isto.

⁵⁷Izvor: Parades Commission, <https://www.paradescommission.org/Press-Releases.aspx>. Statistika je za razdoblje od 31.03.-13.11.2015.. Sa protekom pune godine, do 31.3.2016., broj sektaških parada se popeo na preko 3000.

⁵⁸ Između ostalog, Komisija za parade propisuje zabranu korištenja uvredljivih sektaških termina, zabranu nošenja paravojnih uniformi, zabranu korištenja zastavi, plakata i simbola povezanih uz zabranjene (paravojne) organizacije te

Paradiranje je jako dugo u Sjevernoj Irskoj omiljeni način slavljenja svoje povijesti i isticanja svoje kulture i tradicije. Prve parade datiraju još u 18. st., a među najvažnije paradne organizacije spadaju protestantske Apprentice Boys of Derry, Independent Orange Order, Loyal Orange Institution (ili samo Orange Order) i Royal Black Institution te katolički red Ancient Order of Hibernians, koji je pojavom republikanske političke stranke Sinn Fein izgubio na značaju.⁵⁹ Paradama se slave događaji poput dana Sv. Patrika, Uskršnjeg ustanka, bitke kod Boyne ili opsade Derrya,⁶⁰ a kroz svaki događaj se dodatno ističu tradicija i kultura kojima sudionici parade pripadaju. Prilikom održavanja takvih skupova, smatra Neil Jarman, nemoguće je odvojiti religijski aspekt od političkog, socijalnog i kulturnog.⁶¹

Iako je primarna svrha parade kao manifestacije da se prisjeća ili slavi važne događaje iz povijesti nekog kolektiva ili da iskaže tradiciju i posebnost istog, u državi u kojoj su povijest i tradicija dva dominantna kolektiva/sekte suprotstavljeni i nepomirljivi, takve manifestacije mogu dovesti do daljnjih podjela, ako ne i porasta nasilja. Još ako to odgovara programu vodećih političkih stranaka, koje su bez sumnje umiješane u organizaciju paradnih manifestacija, a čiji su programi također međusobno isključivi, onda dobivamo jedno izrazito podijeljeno društvo i nakon 'punoljetnosti' Sporazuma na Veliki Petak.

Kako izgledaju parade i popratni rituali? Kada paradiranje postaje problem?

Parada se u užem smislu sastoji od paradne povorke popraćene glazbom popratnog benda ili više njih. Veličina povorke i benda varira zavisno o značaju događaja koji se obilježava, ali i o masovnosti i značaju organizacije koja paradu organizira. Sudionici povorke, kao i benda, su uniformirani i mogu nositi razne transparente, zastave i slične artikle, te su kretanja sudionika vrlo organizirana i precizna, primjerena vojnim marševima. Sljedeća karakteristika parade je da se kreće točno zacrtanom rutom, koju mora odobriti Komisija za parade. Kao popratni ritual, ta ruta se unaprijed "uređuje", odnosno ukrašava sa za prolazeću paradu primjerenim ukrasima poput zastava ili zastavica na rasvjetnim stupovima, ponekad iscrtanim muralima ili obojanim pločnicima i hidrantima. Iako sporedna u razvoju događanja, paradu

dostojanstvenu i primjerenu izvedbu glazbe od strane popratnih bendova. Pogledati: *Public processions and related protest meeting: A code of conduct*. Na: <https://paradescommissionni.flexigrant.com/tenantfiles/13/documents/acf440b.pdf>

⁵⁹ McKenna, Fionnuala: "Parades and Marches- Background Information on the Main Parading Organisations", <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/organis.htm>

⁶⁰ Među mnoštvom značajnih parada treba izdvojiti katoličke/republikanske: 1) obilježavanje godišnjice Uskršnjeg ustanka iz 1916. (na Uskrs), 2) parada protiv internacije, obilježava godišnjice uvođenja internacije (pravo prisilnog zadržavanja zatvorenika na 7 dana bez dizanja optužnice), a održava se u kolovozu; te protestantske/lojalističke: 3) Dvanaesta (*The Twelfth*), obilježava pobjedu protestantskog kralja Williama Narančastog nad katoličkim Jamesom II. u bitci kod Boynea 11. srpnja 1690. (obilježava se 12. srpnja), 4) parada/ceremonija zaključavanja vrata grada Derryja koja obilježava protestantsku revoluciju iz 1688. kada je grad Derry zaključao svoja vrata pred nadolazećim katoličkim kraljem Jamesom II. Slavi se na subotu najbliža 18. prosincu, ujedno i posljednja parada godine.

⁶¹ Jarman, Neil: 'PARADING CULTURE', <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/bryjar7.htm>

često prati i pozdravlja publika koja je raspoređena uz rutu kojom se paradna povorka kreće, a nerijetko se održi i neki protestni skup protiv aktualne parade. U određenom trenutku paradnoj povorci se može obratiti i neki političar.⁶² Među svim paradama, Dvanaesta (*The Twelfth*) se ističe sa posebnim popratnim ritualom, a to je paljenje lomači u noći uoči 12. srpnja.⁶³ Koji to od ovih elemenata parade uzrokuju sporove i eskalaciju sukoba među dvjema zajednicama? Nažalost, gotovo da nema elementa parade koji nije iskorišten kao provokacija jednih ili razlog za protest drugih. Kroz povijest, najveći sporovi su se vodili oko rute kojom će parada prolaziti.⁶⁴ Naročito je to specifično za protestantske lojalističke parade koje tradicionalno prolaze i kroz mjesta pretežno nastanjena katoličkom nacionalističkom populacijom. Sporni element su i provokativne paravojne uniforme, koje se puno više ipak vežu za katoličke republikanske parade, nego li za protestantske parade čiji su organizatori redovi koji već dugo imaju svoje tradicionalne uniforme. Zastave i plakati (kako u povorci, tako i na rasvjetnim stupovima) svojom simbolikom i onim što prikazuju također mogu biti uzrok sukobima između dvije zajednice. Nerijetki su slučajevi kada se na taj način slave neke paravojne organizacije ili pojedinci iz tih organizacija koji su aktivno sudjelovali u oružanim akcijama uperenim protiv pripadnika one druge zajednice.⁶⁵ Takvi postupci nisu strani ni za katoličke republikanske ni za protestantske lojalističke parade. Sljedeći element oko kojeg se vode sporovi, iako manje, je glazba popratnih bendova koja također zna biti isključujuća i uvredljiva za drugu stranu. Popratni rituali su možda i "najbolje" prilike za provokaciju jer se njima bave i članovi zajednice koji možda ne pripadaju određenom redu koji organizira paradu, pa samim time nisu ograničeni hijerarhijom i uputstvima niti tradicijom unutar reda. Tu treba istaknuti lomače pred Dvanaestu na kojima su često postavljene zastave Republike Irske (trobojnice, *tricolours*), kao i izborni plakati ili samo slike Sinn Feinovih kandidata/zastupnika.

Marc Ross sporove oko parada objašnjava kroz psihokulturalni aspekt, odnosno kroz psihokulturalne interpretacije i drame, pri čemu su interpretacije zajednički pogledi na svijet i zajedničko shvaćanje prošlosti unutar neke grupe ili zajednice te toj grupi daju smisao, a drame su sukobi koji nastaju kada se svjetonazor jedne grupe sukobi sa svjetonazorom druge. Pri tom sukobu svjetonazora svaka od strana

⁶² Ross, Marc H.: *Psychocultural Interpretations and Dramas: Identity Dynamics in Ethnic Conflict*, *Political Psychology*, 22(1), ožujak 2001., str. 158.

⁶³ Dvanaesta je jedna od najvećih i najkontroverznijih parada u Sjevernoj Irskoj. Ona obilježava pobjedu protestantskog kralja Williama Narančastog nad katoličkim kraljem Jamesom II. u bitci kod Boynea (istok Irske, sjeverno od Dublina) koja se održala 11. srpnja 1690. godine. Unatoč tome, komemoracije se održavaju 12. srpnja, a organizira ih najveći protestantski red Orange Order (Narančasti red). Ta pobjeda je značila protestantsku nadmoć i dominaciju na irskom otoku.

⁶⁴ Vidjeti: Drumcree standoff, Holly Cross dispute..

⁶⁵ McCurry, Cate: "Banner tribute to LVF killer Billy Wright erected in Tyrone", <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/banner-tribute-to-lvf-killer-billy-wright-erected-in-tyrone-34865769.html>; Black, Rebecca "Calls mount for removal of IRA flags erected close to Belfast college", dostupno na: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/calls-mount-for-removal-of-ira-flags-erected-close-to-belfast-college-34559812.html>

osjeća sumnju i strah spram druge grupe, osjećajući da im je ugrožen identitet koji ih povezuje, a to je ono na čemu se temelji sukob oko parada.⁶⁶

Dijele li parade sjevernoirsko društvo? Jesu li one instrument političara?

Neosporno je da ranije navedeni elementi sporova oko parada uzrokuju podjelu sjevernoirskog društva. Marc Ross navodi: "Parade su događanja gdje su političke i kulturne razlike naglašene, a stvorene tenzije i ljutnja mobiliziraju ljude po sektaškim linijama."⁶⁷ Također, stav je mnogih autora da su one, ako ne u potpunosti, onda velikim svojim dijelom političkog karaktera, odnosno da su one zapravo politički izražaj jednih i drugih.⁶⁸ Protestantska zajednica paradama kao da kazuje: "Nećemo dopustiti raskid unije s Velikom Britanijom"; dok katolička zajednica govori: "Nećemo dopustiti superiornost protestantske zajednice nad katoličkom. Irska će se jednog dana ujediniti." Na taj način, parade su korištene u političke svrhe. Naravno da time najviše profitiraju one političke stranke čiji programi kao ključne točke sadrže ustavnopravni status Sjeverne Irske odnosno njenu pripadnost Velikoj Britaniji odnosno Republici Irskoj. Dvije najveće stranke u Sjevernoj Irskoj DUP (*Democratic Unionist Party*, predstavnik unionizma) i Sinn Fein (irska nacionalistička stranka), kao ključne točke imaju Sjevernu Irsku u Velikoj Britaniji (DUP), odnosno Sjevernu Irsku ujedinjenu s ostatkom irskog otoka (Sinn Fein).⁶⁹ Povezanost tih stranaka s organizatorima parada ne treba posebno dokazivati. Naročito kod katoličkih republikanskih paradnih skupova koji su, barem oni najznačajniji, organizirani od političke stranke Sinn Fein.⁷⁰ S druge strane, najznačajniji organizator protestantskih lojalističkih parada Orange Order je dugo imao veze s UUP- om (*Ulster Unionist Party*), da bi tu vezu raskinuli 2005. kada javno obznanjuju da će, uslijed grananja unionističkih stranaka, podupirati sve takve stranke.⁷¹ U mnogim javnim istupima unionistički političari ne skrivaju simpatije spram protestantskih paradnih organizacija te ne propuštaju priliku stati u njihovu obranu ako je potrebno, ili se promovirati ističući podršku prema istima.

⁶⁶ Ross, *Psychocultural Interpretations and Dramas...*, str. 159.

⁶⁷ Isto, str. 158.

⁶⁸ Vidi naprimjer: Jarman, Neil: "Parading Culture", <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/bryjar7.htm>; Bryan, Dominic: Drumcree: An Introduction to Parade Disputes, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/bryan/bryan00.htm>

⁶⁹ Sinn Fein General Election Manifesto 2016> Part 1 – Better for Ireland, <http://www.sinnfein.ie/manifesto2016>; Democratic Unionist Party> Our vision, <http://www.mydup.com/about-us>

⁷⁰ Pritom mislim na parade koje obilježavaju Uskršnji ustanak iz 1916., koji označava "prekretnicu" u irskoj borbi za samostalnost, i štrajk gladu iz 1981., naročito njegovu ključnu figuru Bobbyja Sandsa, a što je jedan od najznačajnijih događaja tijekom cijelih 'Nevolja'.

⁷¹ Izvor: The Orange Institution and the Ulster Unionist Council, <http://www.grandorangelodge.co.uk/history.aspx?id=99489#.V4ObBEF948o>

8. Film i "Nevolje"

Dosada smo vidjeli kako je kultura sjećanja utjecala na stvaranje identiteta zajednica u Sjevernoj Irskoj te kako je suprotnost tih identiteta (nastala kao rezultat različitog interpretiranja povijesnih događaja) dovela do sukoba među zajednicama, a potom i do početka suvremenog sjevernoirskog sukoba - "Nevolja". Također smo ustvrdili i da je problem prisutan i danas te kako se on kroz paradne rituale, kao oblik kulture sjećanja, ali uz utjecaj politike i političara, raspiruje sukobe i dovodi do daljnjih podjela. U ovom poglavlju ćemo vidjeti kako jedan drugi oblik kulture sjećanja, film, drugačije djeluje kroz svoj prikaz povijesti jer izostaje utjecaj politike na njega. Također, saznat ćemo nešto više i o odnosu povijesti i sjećanja (i filma) općenito.

Film smatram najpopularnijom vrstom umjetnosti, što dokazuju rekordne prodaje kino ulaznica iz godine u godinu. To duguje svojem atraktivnom prikazu neke priče, pri čemu mislim na njegovu mogućnost da ujedno bude i vizualni (pokretna slika) i zvučni medij, ali i na njegovu sugestivnost kojom autor gledatelju i tokom filma nudi interpretacije i na taj način vodi ga kroz priču ili događaj. Film, od svih umjetnosti, zahtjeva najmanji intelektualni napor promatrača koji je potreban da bi promatrač objasnio/interpretirao sadržaj.⁷² Također, lagan pristup filmskim ostvarenjima (kino, televizija, internet) film čini još popularnijim. Film svojom interpretacijom povijesnih događaja pripada u oblike kulture sjećanja. U kakav ga odnos to stavlja s poviješću? Da bi dobili odgovor na to pitanje najprije treba vidjeti u kakvom su odnosu povijest i sjećanje (*memory*) te kako kultura sjećanja predstavlja povijest.

Povijest i sjećanje imaju isti cilj/zadatak, a to je predstavljanje događaja iz prošlosti.⁷³ Ipak, razlikuju se u načinu na koji to čine. Povijest samu sebe piše i nastoji biti objektivna, dok se sjećanje javlja u raznim oblicima i ovisi o subjektu sjećanja, dakle, subjektivna je u određenim količinama. Nadalje, izučavanje sjećanja se javlja kao posljedica krize koja je nastala u tradicionalnom pisanju povijesti, koje nije moglo potpuno predstaviti događaje poput primjerice Holokausta.⁷⁴ S druge strane, Pierre Nora bliskost povijesti i sjećanja (u 'pisanju' povijesti) vidi kao posljedicu krize sjećanja, kojeg povijest želi potisnuti.⁷⁵

⁷²Mazierska, Ewa: *European Cinema and Intertextuality: History, Memory and Politics*, Palgrave Macmillan, New York, 2011., str. 15.

⁷³Teško je naći zajedničku riječ za to što postižu povijest i sjećanje, jer povijest (znanost) piše povijest (prošlost), dok sjećanje 'piše' povijest kroz druge oblike poput filma (i umjetnosti općenito), obreda i slično. Kao alternativa riječi "predstavljanje" mogli bi, imajući prethodno na umu i uz dozu opreza, koristiti i pojmove "arhiviranje", "dokumentiranje", "prisjećanje"...

⁷⁴Mazierska, *European Cinema and Intertextuality...*, str. 3-4

⁷⁵Mazierska, *European Cinema and Intertextuality...*, str. 4.

Ta kriza sjećanja, smatram, se javlja uslijed brzine kojom se stvari danas događaju i kojom ti događaji postaju (pisana) povijest. Nora dalje povijest opisuje kao daleku, neprivačnu, elitističku, čak totalitarnu, s tendencijom pisanja istine, ali zapravo udaljava korisnika od nje, dok je sjećanje s druge strane "nježni cvijetak, kojeg treba stalno štiti".⁷⁶ Kerwin Lee Klein navodi da sjećanje koristimo kao sinonim za povijest kako bi ju 'humanizirali' i učinili dostupnijom, a posebno nas privlači jer nam daje osjećaj neposrednosti događanja (kao kod filma) koji nam povijest ne daje.⁷⁷ Kultura sjećanja, kako sam ju ranije predstavio, je bliska tradicionalnoj povijesti, a neki suvremeni povjesničari čak smatraju da je povijest dio kulture sjećanja.⁷⁸

Odnos povijesti i filma je dug koliko i postojanje filma kao nove vrste umjetnosti. To je stoga što je odmah prepoznata i važnost filma kao povijesnog izvora, naročito u njegovim počecima kada se koristio za dokumentiranje važnih povijesnih događaja. S početkom upotrebe filma u svrhu zabave te s pojavom montaže i naročito digitalizacije filma, mišljenje o filmu kao povijesnom izvoru se svodi na dvije grupe: oni koji smatraju da film nije vjerodostojan povijesni izvor te oni koji i dalje uviđaju važnost filma kao povijesnog izvora. Prvi će, poput Iana Jarviea i Roberta Rosenstonea, reći da film suviše pojednostavljuje povijest i mijenja je u "senzacionalističku pripovijest".⁷⁹ S druge strane, Hayden White će se usprotiviti takvom tumačenju povijesti. On smatra kako nema razlike između povijesti i povijesti stvorene na filmu:

Filmaš, kao i povjesničar, bira svoje činjenice i uređuje/slaže ih na isti način kao što i povjesničar čini u svom povijesnom radu/studiji. Na primjer, on se usredotočuje na određene događaje i ličnosti, ostavljajući druge u pozadini ili van kadra. (Mazierska 2011: 12)

Whiteov zaključak je da ne smijemo tražiti od filma povijesnu potpunost i objektivnost koju nam ne može dati ni historiografija.⁸⁰ Kakva je razlika u tom pogledu između igranog i dokumentarnog filma? Ima li dokumentarni film prednost kao povijesni izvor pred igranim? Prema Whiteu, ne treba odvajati ta dva žanra filma u pogledu njihove povijesne točnosti, jer oboje nude diskurs o temi, već čisto iz estetskih razloga.⁸¹

⁷⁶Isto, str. 4.

⁷⁷Isto.

⁷⁸Isto, str. 5.

⁷⁹Isto, str. 12.

⁸⁰Isto, str. 12-13

⁸¹Isto, str. 13.

Preostaje nam još vidjeti kako film predstavlja povijest te što nam on govori o njoj. Tu treba razlikovati dvije vrste filmova: klasične i avangardne. Neki smatraju kako filmovi koji teže klasičnoj kinematografiji nastoje učvrstiti postojeću ideologiju (na nekom prostoru ili državi) i zajedničko viđenje prošlosti, dok avangardni filmovi preispituju tu povijest.⁸² Također, a što se može primijeniti i na slučaj Sjeverne Irske, filmovi čije pripovijedanje nije linearno, već zbrkano, obrnuto ili fragmentalno, označavaju poteškoće u shvaćanju povijesti i identiteta neke nacije u razdoblju povijesne krize ili transformacije.⁸³ Filmovi ne samo da predstavljaju povijest već i postaju povijest i to na dva načina. Prvi kojeg navodi Ewa Mazierska je sposobnost filma da predvidi kretanja društva i događanja i na neki ih način najavi (primjer njemačkog ekspresionizma koji kao da je 'najavio' dolazak nacizma).⁸⁴ Drugo, film je sve više i više predmetom novinskih članaka, povijesnih radova ili drugih studija, i njegova popularnost ga čini jednim čimbenikom suvremenog društva.

8.1. Filmovi o "Nevoljama". Nevolje na filmu.

Razdoblje "Nevolja" nije zaintrigiralo samo povjesničare, već i filmske redatelje i scenariste, što ne čudi ako imamo na umu sve događaje koji su se odvijali tokom trideset godina etničkog, intenzivnog, emotivnog sukoba. Uzmemo li u obzir i sve one priče koje su ostale u pozadini sukoba, skrivene, i koje su izbjegle pažnji povjesničara, nećemo ostati iznenađeni količinom filmskog materijala o tom ipak tek nedavno završenom razdoblju čije se posljedice osjećaju još i danas. U analizi filmova o "Nevoljama" treba prije svega gledati nekoliko stvari: zemlju produkcije (Velika Britanija, Irska, SAD ili Sjeverna Irska), godinu snimanja/prikazivanja filma (za vrijeme trajanja "Nevolja", u doba Sporazuma 1998. ili nakon njega) te način pripovijedanja priče (klasičan ili avangardni). Na temelju zemlje produkcije možemo vidjeti kojoj interpretaciji sukoba (navedenih u istoimenom poglavlju) teži ta zemlja, barem ako je suditi po njenim filmskim ostvarenjima o "Nevoljama". Godina snimanja i prikazivanja će nam omogućiti zanimljivu usporedbu prikazanog u filmu sa 'stvarnim' povijesnim događanjima u Sjevernoj Irskoj te godine. Kako je ranije navedeno, način filmskog pripovijedanja će nam reći propituje li film događaj ili razdoblje o kojem govori ili jednostavno smatra da je bilo onako kako on prikazuje. Cilj cjelokupne analize je vidjeti kako film, kao oblik kulture sjećanja, predstavlja burno razdoblje u povijesti podijeljenog sjevernoirskog društva. Analiza obuhvaća 20 igranih filmova (1 kratkometražni), koje možemo svrstati u skupine po gore navedenim kriterijima (zemlja, godina, narativ).

⁸²Isto, str. 14.

⁸³Isto.

⁸⁴Isto.

a) Analiza filmova po zemlji produkcije

Filmove o "Nevoljama" na temelju zemlje produkcije možemo svrstati u tri skupine: oni koji pripadaju irskoj produkciji, britanskoj produkciji (unutar koje se nakon Sporazuma na Veliki Petak posebno aktivirala i sjevernoirska produkcija) ili američkoj produkciji (Hollywood). Kao posebna skupina još se može izdvojiti suradnja nekih od navedenih produkcija. Najviše filmova pripada irskoj produkciji (4 od 21), a u suradnji s drugim produkcijama se javlja u još 4 filma. Od filmova samo irske produkcije treba istaknuti film *The Boxer* iz 1997. godine koji je zanimljiv posebno jer njegova radnja, iako fiktivna, prati događaje koji su se tu godinu odvijali, a to su pregovori oko prekida vatre IRA-e i unutarnje trzavice u IRA-i nastale oko toga, te pripreme (ispunjavanje uvjeta i traženje zahtjeva) za pregovore koji će dovesti do potpisivanja Sporazuma na Veliki Petak. Ovaj film također prikazuje mogućnost suživota katolika i protestanata, ali više o tome u kasnijem poglavlju u kojem ću film posebno analizirati. Od ostalih filmova irske produkcije treba istaknuti i *Bloody Sunday* (2002) te *Omagh* (2004) koji su oboje ekranizacije stvarnih događaja te su kao takvi ogledni primjerci kulture sjećanja. O događajima na "krvavu nedjelju" je bilo govora u poglavlju **Suvremeni sjevernoirski sukob - "Nevolje"**, a Omagh je gradić u Sjevernoj Irskoj u kojem se dogodio jedan od najgorih napada paravojnih organizacija nakon potpisivanja Sporazuma. Od eksplozije 'auto-bombe' postavljene od odmetnutih pripadnika IRA-e koji su se protivili Sporazumu smrtno je stradala 31 osoba, a ranjeno ih je preko 200. Na temelju ovih nekoliko filmova irske produkcije, možemo zaključiti kako je ona čvrsta u naumu da se osudi svaki zločin, bio on počinjen od strane irskih nacionalista ili od strane britanskih vojnika. Iako je izostala osuda lojalističkih paravojnih organizacija, protestantska komponenta nije potpuno izostavljena iz filmova irske produkcije. U "Boksaču" protestanti i katolici čine sasvim dobar kolektiv dok se ne umiješaju interesi paravojnih organizacija, a u "Krvavoj nedjelji" vođa marša za građanska prava i glavni lik u filmu je upravo protestant Ivan Cooper (glumi ga James Nesbitt).

Britanska produkcija nas je obogatila za 3 filma te još 3 sjevernoirske produkcije. Od onih koji se etiketiraju britanskima treba izdvojiti film *Hidden Agenda* ("Skrivene namjere", 1990) u kojem engleski detektiv katolik (Brian Cox) i američki borac za građanska prava Ingrid (Frances McDormand) tijekom istrage o ubojstvu njena partnera u Belfastu, također američkog borca za građanska prava, otkrivaju spletke u vrhu britanske vlasti. Ipak, istim tim spletkama britanski aristokratski moćnici odgovore detektiva od daljnje istrage što ostavlja Ingrid samu u potrazi za istinom. Jedan drugi britanski film je potaknuo pisanje ovog rada. To je možda i posljednji u nizu filmova s tematikom "Nevolja", ako izuzmemo ovoljetni *Bobby Sands: 66 Days*. Radi se o akcijskom trileru '71 francuskog redatelja Yanna Demangea iz 2014. godine. Radnja se odvija u Belfastu 1971. godine, a vrti se oko mladog i

dezorijentiranog britanskog vojnika Garyja (Jack O'Connell) koji se našao 'iza neprijateljskih linija', na ulicama Belfasta, odsječen od ostatka svojih kolega, a proganjaju ga članovi PIRA-e.⁸⁵ Film sam posebno istaknuo i zbog njegova baratanja povijesnim činjenicama koje su vrlo lijepo ukomponirane u film i nisu mu oduzele efektivnost i tempo. Kao takav, sigurno ide u prilog onima koji smatraju kako film može biti vjerodostojan povijesni izvor. Filmovi o "Nevoljama" koji se posebno stavljaju pod sjevernoirsku produkciju su novijeg datuma, nastali nakon Sporazuma.⁸⁶ Njihovom analizom uviđamo kako oni jedini prepoznaju srž sukoba (ako ćemo stajati iza interpretacije koja "Nevolje" opisuje kao unutarnji sukob uz vanjske utjecaje Republike Irske i Velike Britanije), a to je odnos katolika i protestanata. Također, u filmu *Five Minutes of Heaven* (2009) prvi put se na (meni dostupnim) filmovima susrećemo sa prikazanim lojalističkim paravojnim skupinama, koje su, ubivši najviše civila tijekom sukoba, zaslužili svoje mjesto u filmskim prikazima toga razdoblja. Filmovi sjevernoirske produkcije nude prijateljstvo među zajednicama, sposobnost opraštanja i nastavljanja sa životom, a time i nadu u njihov bolji budući suživot. Više riječi o spomenutom filmu i sjevernoirskoj produkciji će biti u kasnijem poglavlju gdje ću film posebno analizirati.

Od filmova američke produkcije treba istaknuti tek *An Everlasting Piece* (2000), fantastičnu i pametnu komediju o prijateljstvu dva frizera, katolika i protestanta u gradu i situaciji gdje je takvo prijateljstvo teško održavati. Ovaj film će također biti predmet kasnije zasebne analize. Preostala tri američka filma koja su dio moje analize, *Patriot Games*, *Blown Away* (1994) i *The Devil's Own*, pokazuju površno sagledavanje sjevernoirskog problema (prva dva nešto više, treći manje). U njima su pripadnici IRA-e tipični negativci, a tipični glavni junak je američki policajac, domoljub čiji je zadatak spriječiti svaki pokušaj kriminala ili zločina.

Od filmova na kojima su surađivale ove produkcije treba istaknuti *In the Name of the Father* (1993) i *Hunger* (2008). Prvi je možda i najveći 'hit' od filmova koji su ekranizirali neki aspekt suvremenog sjevernoirskog sukoba, sa Daniel Day-Lewisom u ulozi glavnog junaka. Radnja prati život Gerryja Conlona koji je nevin 14 godina služio zatvorsku kaznu (1975.-1989.) za podmetanje bombe u jednom *pubu* u engleskom gradiću Guildfordu. Ključni dokaz za njegovu osudu je bilo priznanje koje je prisilno dobiveno iz njega tijekom sedmodnevnog zadržavanja u zatvoru bez suđenja (proces internacije). Pristao je potpisati priznanje tek pod prijetnjom da će mu ubiti oca, te otuda naslov filma. Film je snimljen prema

⁸⁵Namjerno sam upotrijebio naziv PIRA, umjesto IRA kako se poslije ta grupa jednostavno nazivala, jer je to godina u kojoj još traje raskol IRA-e na Službenu i Privremenu, što je lijepo prikazano i na filmu.

⁸⁶Ističe se samo jedan film o "Nevoljama" koji je nastao prije Sporazuma na Veliki Petak, a radi se o kratkom filmu *Elephant* iz 1989. godine, koji je uprizorio besmisao nasilja na ulicama sjevernoirskih gradova. Ipak, kako meni nije bio dostupan (tek u dijelovima), nisam ga uključio u svoj rad i analizu, ali svejedno ga smatram potrebnim istaknuti.

istinitom događaju, no mnoge činjenice nisu prikazane onakvima kakve su bile za postizanje dodatnog dramaturškog efekta filma. *Hunger* je ekranizacija štrajka glađu iz 1981. godine u čijem je središtu bio Bobby Sands (u filmu ga glumi Michael Fassbender). Film prikazuje štrajk iz kuta štrajkaša, ali i iz kuta zatvorskih čuvara koji su često bili mete napada republikanskih paravojskih organizacija.

b) Kronološka analiza filmova

Filmovi o "Nevoljama" zasigurno pripadaju struji političkih filmova koja se razvila u 60-im i 70-im godinama 20. stoljeća.⁸⁷ Prvi prikazi "Nevolja" na ekranu u tom razdoblju su ipak bili dokumentarne prirode poput *A Place Called Ardoyne* (1973) ili *A Sense of Loss* (1972).⁸⁸ Osamdesete su pak prevladavale televizijskim filmovima, koji nisu bili namijenjeni kino produkciji (ranije spomenuti *Elephant* iz 1989.).⁸⁹ Kraj 80-ih i početak 90-ih je označio popularizaciju "Nevolja" kao teme igranih filmova. S jedne strane bili su to akcijski/triler filmovi američke i britanske produkcije poput *Patriot Games*, *Blown Away* (1994), *A Prayer for the Dying* (1987), *The (IRA) Informant* (1997) te *The Devil's Own* koji nisu znali dobro predstaviti politički problem sukoba u Sjevernoj Irskoj. S druge strane, devedesete su izbacile i neke od najboljih filmova tematike "Nevolja": *Hidden Agenda*, *In the Name of the Father*, *The Crying Game* (1992) i *Some Mother's Son* (1996). Filmove devedesetih godina je zanimljivo pratiti i zbog razvijanja političke situacije u Sjevernoj Irskoj: prekida vatre, pregovora i u konačnici postignutog Sporazuma. Ranije sam govorio o filmu "Boksač" i kako je on pratio političku i povijesnu situaciju, dok je i u ostalim filmovima snimljenima uoči Sporazuma lik republikanskog borca donekle poprimio 'ljudsko' obličje. Smatram da filmovi nastali nakon Sporazuma, dakle u prva dva desetljeća 21. stoljeća, predstavljaju kulturu sjećanja u punom smislu. Većina filmova je ili ekranizacija povijesnih događaja (*Hunger*, *Omagh*, *Bloody Sunday*) ili je nastala prema istinitom događaju (*Five Minutes of Heaven*, *Fifty Dead Men Walking*). Ti filmovi, ali i nekoliko nadolazećih poput *Bobby Sands: 66 Days*, *The Foreigner* ili pak *The Rising: 1916* svjedoče kako irsko pitanje, a naročito suvremeni sjevernoirski sukob i dalje intrigiraju filmske redatelje.

c) Analiza filmova po načinu pripovijedanja priče

Ovdje ću spomenuti tek jedan primjer kako različiti filmski narativi različito predstavljaju povijesne događaje: štrajk glađu iz 1981. godine. Štrajk glađu, u čijem je središtu bio Bobby Sands, jedan je od najemotivnijih trenutaka i propagandna pobjeda republikanske borbe, a dosad je prikazan u dva filma

⁸⁷ Krivak, *Film...Politika...Subverzija?*, str. 9.

⁸⁸ Davidson, Alex: 10 great films about the Troubles, <http://www.bfi.org.uk/news-opinion/news-bfi/lists/10-great-films-about-troubles>

⁸⁹Isto.

dok se u kinima trenutno prikazuje još jedan. Film *Some Mother's Son* (u glavnoj ulozi Helen Mirren) iz 1996. godine je film tradicionalnog prezentiranja priče. Radnja se razvija kronološki, linearno, a prati odnos dvije majke čiji su sinovi mladi republikanci koji će sudjelovati u štrajku glađu. Film je to u kojem je vrlo lako zauzeti stranu i zaključiti kako je britansko ustrajanje da ne popusti štrajkašima u najmanju ruku neopravdano. Drugu ekranizaciju štrajk je dočeka u filmu *Hunger* (2008). Ovaj film bi mnogi mogli opisati kao "art" uradak redatelja Stevea McQueena, koji svojim alternativnim pristupom priči propituje odluku Bobbyja Sandsa da se pokrene štrajk. Dapače, film je poznat po dugom dijalogu Sandsa i svećenika Dominica, njegova posjetitelja u zatvoru, upravo o tome koliko je ta odluka pametna i naposljetku moralna, budući da će neizbježno uništiti nekoliko života. Također, štrajk je prikazan i iz kuta zatvorskih čuvara koji su često bili mete IRA-inih napada, što je prikazano i u filmu. Ako je slutiti po *traileru* za nadolazeći film o Bobby Sandsu *Bobby Sands: 66 Days*, i on bi mogao sličnim pristupom temi otvoriti nova pitanja o ispravnosti odluke da se pokrene štrajk glađu.

The Boxer, An Everlasting Piece, Five Minutes of Heaven

U mnoštvu filmova koji se bave nekim aspektom "Nevolja", malo je onih koji prikazuju odnos katoličke i protestantske zajednice u Sjevernoj Irskoj. Razlog tome može biti priroda sukoba koja se, naročito kako je sukob odmicao, sve više svodila na sukob republikanskih paravojnih organizacija i britanskih vojnika. Isto tako, dugo je prevladavala nacionalistička interpretacija sukoba koja sukob i vidi kao sukob irskih republikanaca i britanskih imperijalista. Moje mišljenje je da se za vrijeme trajanja sukoba, a naročito u vrijeme uoči potpisivanja Sporazuma, nije htjelo dodatno raspirivati strasti među zajednicama, barem u onoj mjeri u kojoj je na to bilo moguće utjecati. Sa postizanjem primirja i razvojem političke i socijalne situacije u Sjevernoj Irskoj očito je kako je uloga filma ostala slična: pokazati dobar odnos katoličke i protestantske zajednice (ili njenih pojedinih pripadnika) za vrijeme trajanja sukoba, ali ne izbjegavati činjenicu da je taj odnos i uzrok sukoba (tako prateći interpretaciju sukoba kao unutrašnjeg sukoba dviju zajednica). Tako sagledavajući filmove o razdoblju "Nevolja", smatram da je njihova glavna poruka da je suživot katolika i protestanata moguć, ako se izuzmu interesi posebnih skupina koje od tog sukoba žive (političari, paravojne organizacije). Da bih rečeno potkrijepio primjerima, u nastavku ću posebno analizirati tri navedena filma iz naslova.⁹⁰

The Boxer (1997) je sportska, dodao bih i politička drama čija radnja prati život Dannyja (glumi ga Daniel Day-Lewis) nakon što je nevin odslužio dugogodišnju kaznu zatvora, preuzevši odgovornost

⁹⁰Navedenim filmovima se zasigurno još može pridružiti film *Mickybo and Me* o prijateljstvu i avanturi dva dječaka, katolika i protestanta, u Belfastu 1970. godine.

za IRA-in zločin. Sada 30-godišnji Danny se vraća na ulice Belfasta kojeg su godine sukoba i sektaštva potpuno izmijenile. Gimnastička dvorana u kojoj je trenirao boks nije više bila u funkciji, a ljubav iz mladih dana je sada žena njegovog bivšeg najboljeg prijatelja koji također služi zatvorsku kaznu kao pripadnik IRA-e. Odlučan da napravi nešto, skupa sa svojim bivšim trenerom, kojeg su zbivanja odvela u alkoholizam, osniva boksački klub za dječake otvoren za pripadnike obje zajednice, ali se i sam odlučuje na nastavak boksačke karijere. Takva otvorena politika kluba se nije svidjela Harryju, pripadniku IRA-e kojeg bijes zbog gubitka sina tijekom sukoba, tjera na slijepu mržnju. Klub, kao i Danny su uspješno radili na obnovi dvorane i organiziranju boksačkih mečeva. Tako je organiziran i meč između Dannyja i engleskog prvaka u Belfastu, gdje su katolici i protestanti zajedno navijali, jedni do drugih, i pjevali svaki svoje (navijačke) pjesme ili himne. Na nekoliko trenutaka se suživot zajednica činio moguć i obnovljen, no odjek bombe (koju je Harry postavio pod auto šefa policije, koji je pak Dannyju pribavio boksačku opremu) izvan dvorane je započeo međusobne optužbe, a potom i tuču između pripadnika obje zajednice. Politika, slijepa mržnja i pojedini interesi su opet podijelili sjevernoirsko društvo na sekte.

An Everlasting Piece (2000) je komedija američke produkcije, iako je scenarist i glavni glumac Sjeverni Irac Barry McEvoy. Radnja filma prati prijateljstvo katolika Colm (McEvoy) i protestanta Georgea (Brian O'Byrne) i uspone i padove koje takvo prijateljstvo nosi u podijeljenoj Sjevernoj Irskoj tijekom "Nevolja". Colm i George su frizeri u psihijatrijskoj bolnici. George je tamo duže vrijeme, a Colm tek kratko nakon duge potrage za bilo kakvim poslom. Usporedno s njihovim prijateljstvom, razvila se i njihova poslovna ideja: preuzimanje primata na prodaju vlasulja (*hairpiece*) u cijelom Belfastu. Kako bi dobili pravo na prodavanje vlasulja moraju u kratkom roku prodati više vlasulje od konkurentske talijanske kompanije "Toupee or not Toupee". Tu njihovo prijateljstvo dolazi na kušnju. U jednom trenutku, odlučan da pobijedi, a svjestan da su u zaostatku, Colm objeručke zgrabi dobivenu priliku da proda veliki broj vlasulja IRA-i, na što George nije mogao pristati te se razidu. Osjećajući se krivim, Colm pokuša dogovoriti prodaju vlasulja svakom članu IRA-e pojedinačno, a ne IRA-i kao organizaciji, sve kako bi sačuvao prijateljstvo, na što IRA-ini čelnici ne pristanu i odu kod konkurentske kompanije. Ipak, Colmu i Georgeu se pruži još jedna posljednja prilika: prodaja vlasulja mladim britanskim vojnicima koji su zbog stresa često patili od gubitka kose. Svjestan sličnosti situacije, sada George upita Colma ima li problema s onime što se spremaju učiniti. Colm odgovara da nema: "...ja mogu napraviti gestu, jer jedini način da se zaustavi krug je ako ja, katolik, mogu oprostiti da si ti protestant." Iako se razgovor nastavlja u simpatičnoj raspravi tko bi kome trebao opraštati, poanta rješenja problema u filmu i sjevernoirskog problema u stvarnosti je praštanje.

Treći film na popisu je karakterna studija *Five Minutes of Heaven* (2009)⁹¹ o dvoje ljudi, u njihovim 50-ima, katoliku i protestantu; prvi je žrtva, a drugi je ubojica njegova brata. Film je nastao kao rezultat intervjua provedenih s obojicom zasebno (budući je prema istinitom događaju), a ispituje što bi bilo da se njih dvoje susretnu danas, toliko godina nakon Sporazuma (koji je između ostalog doveo do oslobađanja političkih zatvorenika - republikanaca i lojalista) i još više godina od ubojstva. Alistair Little (glumi ga Liam Neeson) je, kao mladi protestant, željan dokazivanja lojalističkim skupinama, počinio ubojstvo nad Joevim (James Nesbitt) bratom, pred njegovim očima. To je ostavilo velike traume na Joea koji je danas nervozan, nekontrolirano agresivan, obiteljski čovjek sa prosječnim životom. Alistair je pak nakon izlaska iz zatvora, proputovao svijet progovarajući o svojem iskustvu, a u svrhu prevencije da u njegovu poziciju dođu drugi. Do susreta njih dvojice treba doći u emisiji neke državne televizije, gdje redatelji žele snimiti susret žrtve i počinitelja zločina 'oči u oči'. Joeu je to prilika da dočeka svojih 'pet minuta slave', da se osveti, a Alistairu da se suoči sa duhovima iz prošlosti koji ga i danas proganjaju. Međutim, u trenutku kada ulazi u prostoriju gdje ga čeka Alistair (i kamere), Joe se predomisli i odustane od emisije i svog nauma. Do susreta ipak dođe, na Alistairovu inicijativu, bez kamera, u starim trošnim kućama njihove mladosti (naspram modernih stanova u kojima žive danas). I dalje odlučan da se osveti, Joe napadne Alistaira nožem, a borba koja je nastala završi njihovim padom kroz prozor s prvog kata kuće u kojoj su se nalazili. Pad ipak prežive obojica, nakon čega se razidu. Nakon nekog vremena, Joe nazove Alistaira poručujući mu da je među njima gotovo, implicirajući kako je spreman nastaviti svoj život, sa svojom obitelji, i prestati živjeti u prošlosti. Još jednom se praštanje pokazuje kao ključna stvar na koju će morati biti spremni pripadnici obje zajednice ako misle voditi bolji (su)život.

⁹¹Za usporedbu/nadopunu pogledati: Mazierska, Ewa: "Giving up 'five minutes of heaven' for lasting peace" u: *European Cinema and Intertextuality: History, Memory and Politics*, Palgrave Macmillan, New York, 2011., str. 125-132

9. Zaključak

Predmet i tema ovog rada je bio filmski prikaz jednog dugog i mučnog razdoblja sjevernoirске povijesti: "Nevolja" (eng. *The Troubles*), ili kako se još naziva, suvremenog sjevernoirskog sukoba. Cilj istraživanja i analize je bio pokazati da film, kao umjetnost i oblik kulturnog prisjećanja povijesti, svojim prezentiranjem razdoblja ima ulogu pomirenja katoličke i protestantske zajednice čiji je odnos srž i direktan povod sukobu. Da bi potvrdio tu tezu morao sam najprije analizirati uzroke, tijek i prirodu sukoba, kao i njegov nastavak na kulturnom planu koji je aktualan još i danas. Također, na putu do dokazivanja teze trebalo je objasniti i trenutnu situaciju i odnos među zajednicama, ali i usporediti različite utjecaje i uloge različitih kulturnih manifestacija, u ovom slučaju parada i filma te utjecaje koje politika na njih ostavlja. Pokazalo se da je problem višestruko složen uslijed njegovih raznih interpretacija i mogućih pristupa, raznih oblika aktualiziranja i raznih vanjskih utjecaja i njihovih interesa. To je dakako rezultiralo potrebom da se istraživanju pristupi sa više strana i da se prikaže više odnosa i međudnosa njegovih ključnih elemenata. Primjerice, odnos kulture sjećanja i izgradnje grupnog identiteta, odnos povijesti i sjećanja, povijesti i filma te filma i sjećanja te, naposljetku, odnos dviju zajednica u raznim aspektima.

Smatram da analizom filmova o "Nevoljama" kojima sam imao pristup možemo ustvrditi kako je film još jedno polje na kojem sjevernoirsko društvo nastoji graditi pomirenje i budućnost. Također, ono mu pripomaže shvatiti kako je suvremeni sukob rezultat narušenog odnosa katoličke i protestantske zajednice i da je jedini način poboljšanja odnosa spremnost na praštanje i suradnju. Filmovi su redom uprizorili besmisao nasilja, mogućnost suživota i suradnje,⁹² osudu svih zločina i spremnost suočavanja s mučnom prošlošću. Nadalje, smatram da film, svjestan svoje popularnosti, svjesno čini taj korak ka pomirenju zajednica. Njegova sveprisutnost u raznim medijima omogućava da poruka koju šalje dopre do što šire publike. Njegov stil pripovijedanja otvara nova pitanja i nudi mogućnost intelektualne rasprave. Daleko od toga da neki filmovi ne izazivaju kontroverze i političku reakciju poput spominjanog *Bobby Sands: 66 Days*,⁹³ no razlika je u tome što takvi filmovi ne dijele društvo i zajednice, već političare i političke stranke.

Uvodni dio ovog rada je analizirao povijest sukoba i onoga što mu je prethodilo, tako istaknuvši njegove direktne i indirektne uzroke i povode, te njegov tijek. Drugo i treće poglavlje nude povijesni pregled englesko-irskih odnosa u kojima leži uzrok sukoba i koji su doveli do podjele irskog otoka te

⁹² Tu treba spomenuti i novi film *The Journey* o prijateljstvu nekad najvećih neprijatelja, čelnika DUP-a Iana Paisleya te Sinn Feinova Martina McGuinnessa, nekad i pripadnika IRA-e.

⁹³ McAleese, Deborah: "Unionists outraged as public money used to fund film about Bobby Sands' IRA hunger strike", <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/unionists-outraged-as-public-money-used-to-fund-film-about-bobby-sands-ira-hunger-strike-34884746.html>

pregled povijesti i događanja u tek stvorenoj sjevernoirskoj regiji do početka suvremenog sukoba. Četvrto poglavlje nam nudi povode i tijek sukoba, kao i njegovu opću statistiku i analizu ključnih događaja. U petom poglavlju analizirao sam tri glavne interpretacije sukoba i opredijelio se za onu koja suvremeni sjevernoirski sukob promatra kao unutarnji sukob, sukob katoličke i protestantske zajednice, sa prisutnim vanjskim utjecajima u obliku Republike Irske i Velike Britanije. Smatram da takva interpretacija obuhvaća sve elemente sukoba: odnos katolika i protestanata, sukob paravojskih skupina, angažman britanske vojske te političko ustrajanje Republike Irske i Velike Britanije da se sukob razriješi političkim putem. Da bi razumjeli današnji problem i njegovu manifestaciju u obliku kulturnih događanja, trebalo je najprije analizirati trenutnu političku i socijalnu situaciju u Sjevernoj Irskoj, što je učinjeno u šestom poglavlju. Pokazalo se da je sjevernoirska politička scena i dalje pretežno bipolarna i svodi se na unionizam i irski nacionalizam. Socijalna i gospodarska situacija je mnogo uznapredovala i Sjeverna Irka se danas razvija i kao turistička regija. Uslijedilo je sedmo poglavlje o kulturi sjećanja i mitovima koje nam je pomoglo objasniti kako je različita interpretacija povijesnih događaja sudjelovala u izgradnji kulturnog identiteta obje zajednice te kako je različitost tih identiteta dovela do podjele sjevernoirskog društva te tako i do početka suvremenog sukoba. Različite interpretacije prošlih događaja su dovele do stvaranja mitova koji govore o ugroženosti jedne zajednice od strane one druge. Potom je, u istom poglavlju, predstavljen jedan oblik kulture sjećanja, parade, koji je svojom prirodom suprotan filmu, jer je postao oruđe u rukama političara te dovodi do daljnjih podjela među zajednicama. Naposljetku, završno poglavlje nudi analizu filmskih ostvarenja o "Nevoljama". Objašnjen je njegov odnos sa povijesti, kao i odnos povijesti i sjećanja, čiji je film oblik. Ono najvažnije, na temelju pojedinih primjera je prikazano kako on ostvaruje svoju ulogu pomirenja zajednica te kako on nudi jedno novo, zajedničko shvaćanje povijesti, a time i konstrukciju novog, zajedničkog identiteta.

Na kraju se može postaviti pitanje: "Koja je svrha ovakvog rada? Zašto su važne analize filmskog prikaza povijesti ili njenog kulturnog poimanja općenito?". Ovaj rad je pokazao kako povijest/prošlost ima veliku ulogu u izgradnji našeg identiteta, kao pojedinca, ali i kao kolektiva/zajednice. Također, pokazao je kako veliku ulogu u percipiranju te povijesti imaju njene kulturne manifestacije i prikazi, poput u ovom slučaju, parada i filmova. Ne treba ni zanemariti veliku popularnost i laku dostupnost filma kao umjetnosti, ali i kao oblika pisanja i analiziranja povijesti. Činjenica je da je mnogo vanjskih elemenata koji ostvaruju utjecaj na oblikovanje naših stavova i shvaćanja okoline, a među njima najbolje djeluju oni popularni i senzacionalni oblici poput filma, koji nam često dostavljaju formirane ideje i stavove. Naravno, film je samo jedan od takvih umjetničkih formi te bi se radi produbljivanja i proširivanja spoznaja o povezanosti povijesti i umjetnosti i kulture ova analiza mogla nadopuniti proučavanjem odnosa između „Nevolja“ i drugih umjetničkih oblika poput glazbe, uličnih murala ili

književnosti. U slučaju Sjeverne Irske, pokazano je kako film prikazom "Nevolja" nudi pozitivne poruke prijateljstva, praštanja i mogućnosti izgradnje zajedničke budućnosti te tako pomaže društvu da se suoči sa kriznim razdobljem svoje povijesti, razdobljem u kojem su mnogi pojedinci tog društva vapili za *drukčijim Ulsterom*. I to je upravo srž filma i njegova prezentiranja povijesti. On nam nudi *drukčiji* svijet, *drukčiji* pogled, on nam naposljetku nudi *različitost*.

Dodatak: popis filmova s tematikom "Nevolja"

Filmovi su navedeni prema godini produkcije.

***A Prayer for the Dying* (1987), red. Mike Hodges, VB**

Martin Fallon, nakon neuspjelog atentata na konvoj britanske vojske negdje u Sjevernoj Irskoj (umjesto njih je raznio autobus pun djece) napušta IRA-u i odlazi u London, gdje mora učiniti jedan posljednji atentat (nevezan uz republikansku borbu), za lokalnog 'mafijaša', kako bi dobio papire i novac za odlazak u Ameriku. Tijekom izvršenja ubojstva vidi ga svećenik. Martin, umoran od ubijanja, na prijevaru ode na ispovijed kod istog tog svećenika, kako ovaj ne bi mogao, zbog svećeničkog kodeksa tijekom ispovijedanja grijeha, pomoći policiji u istrazi. Njih dvoje uskoro razvijaju gotovo prijateljski odnos dok se Martin obračunava sa mafijaškim šefom koji od njega zahtijeva da ubije svećenika kako bi se riješio svjedoka prijašnjeg ubojstva.

***Hidden Agenda* (1990), red. Ken Loach, VB**

Radnja se odvija u Belfastu, godina je nepoznata („a few years ago“), a u film nas uvodi jedna od protestantskih parada/marševa. Glavni likovi su američka novinarka i borac za ljudska prava Ingrid te engleski detektiv Kerrigan koji zajednički istražuju sumnjivo ubojstvo njenog partnera i kolege novinara, također Amerikanca. Spomenuti novinar je ubijen od strane neke paravojne skupine koja djeluje u tajnosti u okviru RUC-a (Royal Ulster Constabulary- sjevernoirska policija) zbog posjedovanja kazetne vrpce na kojoj su dokazi o mučenjima policije prilikom ispitivanja uhićenika za koje se vjerovalo da su povezani s IRA-om. Tada zajedničkim snagama istragu provede spomenuta novinarka te beskompromisni engleski detektiv koji i otkrije umiješanost političkog vrha VB, ali pod ucjenom odustane od istrage i vraća se u London. Novinarka se sretne s odmetnutim britanskim tajnim agentom koji je i dao spomenutu vrpcu novinaru, a nakon sastanka i njega otmu te ubiju, a slučaj ostaje zataškan.

***The Crying Game* (1992), red. Neil Jordan, Irska**

Radnja prati odnos Fergusa, pripadnika IRA-e, i Jodyja, otetog britanskog vojnika, a kasnije i odnos Fergusa i Dila, vojnिकove 'djevojke'. Nakon neuspjele IRA-ine kampanje, da Jodyja zamijeni za jednog njihovog zarobljenog pripadnika, Jody pogiba, a britanska vojska otkriva i 'neutralizira' mjesto zatočeništva. Fergus napušta IRA-u i odlazi u London gdje postpuno počne živjeti život svoje žrtve, Jodyja. IRA, pak, zahtijeva njegov povratak i izvršavanje još jednog atentata, u Londonu.

***Patriot Games* (1992), red. Phillip Noyce, SAD**

Jedan od nastavaka Jack Ryan franšize Toma Clancyja. Tijekom posjeta Engleskoj bivši agent CIA-e, Amerikanac Jack Ryan se slučajno nađe u blizini kada neimenovana republikanska organizacija pokušava izvršiti otmicu jednog člana kraljevske obitelji. Jack se umiješa te uspije spriječiti otmicu pritom ubivši jednog pripadnika, a pristigla policija uskoro uhićuje preostale. Nakon što ga oslobode iz policijskog transportnog vozila, jedan od pripadnika republikanske organizacije, ujedno i brat Jackove žrtve, se uputi u osvetnički pohod na Jacka, pritom sabotirajući ciljeve svoje organizacije.

***In the Name of the Father* (1993), red. Jim Sheridan, VB/Irska/SAD**

Prikaz istinitog događaja iz 1974. o "četvorici iz Guildforda" i "sedmorici Maguirea" lažno optuženih za postavljanje bombe u Guildford *pub*-u u Engleskoj. Glavni lik je Gerry Conlon, mladi katolik, (stvarna osoba, imena nisu izmijenjena) koji se teško snalazi u sukobima razorenom Belfastu. Nakon što uzrokuje incident i izazove pravu pobunu na ulicama Belfasta, otac Giuseppe ga pošalje u London u nadi da će tamo učiniti nešto od života. Na putu tamo, Gerry susretne prijatelja Paula s kojim će kasnije biti optužen za postavljanje bombe u spomenutom kafiću, a to će na optuženičku klupu dovesti i cijelu njegovu obitelj.

***Blown Away* (1994), red. Stephen Hopkins, SAD**

Jimmy Dove je američki policajac irskih korijena (pravog imena Liam McGivney) koji radi u odjelu za razminiranje (*bomb department, bomb squad*) sa skrivenom prošlosti u IRA-i koja polako izlazi na vidjelo kada u Boston dolazi Rory, njegov bivši 'kolega' u IRA-i, stručnjak za izradu bombi. Jimmy i Rory imaju neriješena posla iz prošlosti kada je tijekom jedne terorističke akcije Jimmy pokušao spriječiti Roryja da aktivira bombašku napravu, a uslijed čega je Rory završio u zatvoru, a zbog prerane detonacije mu je stradala i sestra (Jimmyjeva/Liamova tadašnja ljubav). U Roryjevom osvetničkom pohodu koji je uslijedio polako stradavaju svi Jimmyjevi bliski ljudi, a u nastaloj 'igri mačke i miša' Jimmy mora zaustaviti bombaški pohod Roryja, istovremeno pazeći da se ne sazna za njegovu terorističku prošlost.

***Some Mother's Son* (1996), red. Terry George, SAD/Irska**

Dvije majke dva republikanska borca s različitim pogledom na oružanu republikansku borbu, razvijaju neobično prijateljstvo dok se njihovi sinovi pripremaju za poznati štrajk glađu republikanskih zatvorenika iz 1981. godine. Radnja je smještena u 1979. godinu.

The (IRA) Informant (1997), red. Jim McBride, SAD/Irska

IRA natjera svog odmetnutog člana Gingyja na izvršenje još jednog atentata. Nedugo nakon izvršenja atentata, Gingyja uhite vlasti, a britanski agent ga pokušava pretvoriti u 'informera'. U okviru programa zaštite svjedoka, Gingy razvije prijateljstvo sa jednim britanskim vojnikom, dok ga IRA, svjesna da odaje informacije, traži sa željom da ga likvidira.

The Boxer (1997), red. Jim Sheridan, Irska

Danny Flynn je 30-godišnji katolik koji, nakon što je nevin izdržao 14-godišnju kaznu zatvora, planira osnovati ne-sektaški boksački klub u Belfastu. Na putu mu stoji Harry, radikalni član IRA-e kojeg gubitak sina tijekom sukoba i nadolazeće primirje, tjeraju na slijepu mržnju prema protestantskoj zajednici. Situacija se zakomplicira kada Danny razvije odnos sa Maggie (čiji je otac šef IRA-e), mladenačkom ljubavi, koja je sada udata za njegovog najboljeg prijatelja iz pred-zatvorskog razdoblja, a koji trenutno izdržava kaznu zatvora.

The Devil's Own (1997), red. Alan J. Pakula, SAD

Rory Devanay je poznati član IRA-e, te se nakon jednog okršaja sa britanskim službama sigurnosti uputi u New York kako bi se pritajio na neko vrijeme, ali i kako bi dogovorio novu pošiljku oružja za republikansku borbu. U New Yorku ga udomi američki Irac Tom, ujedno i njujorški policajac, ne znajući tko je Rory zapravo. U jeku dogovora oko pošiljke oružja, Rory dovede Toma i njegovu obitelj u opasnost, a Tom otkrije prirodu Roryjeva boravka u New Yorku te stane odlučan u naumu da ga uhiti.

An Everlasting Piece (2000), red. Barry Levinson, SAD

Colm (katolik) i George (protestant) su frizeri u psihijatrijskoj bolnici u Belfastu „nekad u 80-ima.“ George tamo radi već neko vrijeme, a Colm, u potrazi za bilo kakvim poslom, je nov. Iako u početku suočeni s predrasudama, oni se sprijatelje i čak dođu na poslovnu ideju da preuzmu primat u prodaji vlasulja/tupea (**hairpiece**) u cijelom Belfastu. No, imaju konkurenciju u vidu talijanskih Toupee or not Toupee, te glavni distributer predloži da oni koji u tjedan dana prodaju više vlasulja, osvajaju i primat u prodaji. Tada njihov odnos doživljava sve probleme koji se mogu očekivati. Naime, u jednom trenutku Colm želi prodati vlasulje IRA-i koja im je dala veliku narudžbu, što Georgea kao protestanta naljuti te se njihovi putevi razidu. Colm, i dalje odlučan da pobjedi u prodaji, ali i tužan zbog gubitka prijatelja na vlastitu ruku dogovori prodaju vlasulja IRA-i, ali uz uvjet da vlasulje proda ljudima pojedinačno, a ne IRA-i kao organizaciji. No, u IRA-i nije bilo razumijevanja za takav proces, te jednostavno odluče otići konkurentu. U trenutku kada se sve činilo izgubljenim, Bronagh, Colmova cura,

dogovori prodaju vlasulja britanskim vojnicima, koji zbog stresa imaju problema sa gubitkom kose, te sada opet skupa, Colm i George izvrše prodaju i pobjede u natjecanju.

***Bloody Sunday* (2002), red. Paul Greengrass, Irska**

Ekranizacija masakra iz Bogsidea iz 30. siječnja 1972. godine. Snimljen poludokumentarnim stilom prikazuje civilni marš za građanska prava u Derryju iz kuta organizatora (i vođe marša, protestanta Ivana Coopera), vojnika i naknadnih žrtava.

***Mickybo and Me* (2003), red. Terry Loane, Sjeverna Irska**

Ova drama/komedija prikazuje neobično kratkotrajno prijateljstvo dva dječaka, katolika i protestanta, Mickybo i JonJoa. Mickybo je mladi katolik iz siromašne obitelji kojeg vršnjaci zlostavljaju i guraju prema sektarijanizmu, a samo ga otac drži podalje od tog svijeta, dok je JonJo mladi protestant iz dobrostojeće, ali nefunkcionalne obitelji. Njihov prvi susret se razvije u prijateljstvo, a glavna zanimacija im postanu *western* filmovi. Nakon jednog takvog filma, njih dvoje se odluče na put u Australiju, gdje će njihovo prijateljstvo biti moguće, i gdje će biti daleko od problema koji ih čekaju u Sjevernoj Irskoj. Put se pretvori u pravu avanturu koja završi negdje u Republici Irskoj, a povratak u Sjevernu Irsku ih vraća problemima s kojima će ostati suočeni u svom odrastanju: Mickybou otac pogine u krvavom sektaškom napadu, što će prisilno prekinuti njihovo prijateljstvo, dok JonJo izgubi svog oca i vidu vanbračne afere.

***Omagh* (2004), red. Pete Travis, Irska**

Također ekranizacija povijesnog događaja, eksplozije bombe u Omaghu, gradiću na zapadu Sjeverne Irske, 1998. godine nakon što je sporazum na Veliki Petak već bio potpisan (odgovorna je bila The Real IRA koja se protivila potpisivanju sporazuma) prilikom kojeg je poginulo 31, a ozljeđeno oko 220 osoba. Radnja prati oca poginulog mladića, Michaela Gallaghera i njegovu borbu i borbu drugih roditelja i rođaka poginulih, da saznaju istinu kako i zašto je došlo do eksplozije (eksplozija je bila najavljena, no policijske vlasti su osigurale krivu ulicu, što je rezultat "gluhog telefona" djelatnice koja je dojavu dobila). U filmu se čak pojavljuje i lik Gerryja Adamsa, aktualnog i tada i sada, vođe Sinn Feina, a prikazan je i interes svih strana (irske, britanske i sjevernoirske) da se sve zataška i ne propituje dalje kako se ne bi narušio teško postignuti mirovni sporazum. Strogo gledajući, radnja se odvija nakon razdoblja Nevolja, ali je njegova posljedica i usko je vezana uz njega.

Hunger (2008), red. Steve McQueen, Irska/VB

Još jedna ekranizacija štrajka glađu kojeg je pokrenuo Bobby Sands. Film je značajan po 15-minutnom razgovoru Bobbya sa svećenikom koji ga pokušava odgovoriti od namjere da pokrene štrajk glađu. Prikazuje štrajk i iz kuta zatvorskog čuvara. Detaljno se prikazuje život u zatvoru (od "prljavog protesta" do štrajka glađu), kao i život čuvara van zatvora (i IRA-ina politika ubijanja zatvorskih čuvara koji su se loše odnosili prema zatvorenicima).

Fifty Dead Men Walking (2008), red. Kari Skogland, VB/Kanada

Belfast, 1988.. Martin je nezaposleni mladić, katolik, koji za život zarađuje prodajući ukradene stvari. Užasnut ubijanjima i eksplozijama koje se događaju u to doba, pristane biti britanskim doušnikom u IRA-i, s kojom u početku ima veze tek preko prijatelja, a kasnije i osobno. Napredujući unutar republikanskog pokreta, Martin dostavlja sve važnije informacije, kojima spašava sve više života.

Five Minutes of Heaven (2009), red. Oliver Hirschbigel, Sjeverna Irska

O ponovnom susretu Joea Griffena, katolika, sa ubojicom svoga brata, Alistairom Littleom, bivšim članom UVF-a, nakon 25 godina i Sporazuma na Veliki Petak. Joe, sada i dalje vidno istraumatizirani obiteljski čovjek, i Alistair, usamljen čovjek s ulogom progovaranja svoga iskustva, ali i savjetnik osobama koje se nalaze u sličnoj situaciji, se trebaju sastati oči u oči u emisiji emitiranoj uživo i tako se suočiti prvi put nakon tragičnog događaja. No, oboje emisiji pristupaju s različitim namjerama, Joe, naoružan, kako bi se osvetio ne samo za gubitak brata, već i sve probleme koje je taj gubitak prouzročio (otac mu je umro od boli nedugo zatim, dok ga je majka cijelo vrijeme krivila što nije djelovao), a Alistair kako bi, ne dobio oprost, već novostečenim vještinama, olakšao i pomogao Joeu. Ipak, u sekundama prije sudbonosnog susreta, Joe, vidno iznerviran što ga cijela filmska ekipa tetoši i traži od njega svakakve reakcije da doprinese dramatičnosti, napušta set i odlazi doma. Alistair, i dalje odlučan da se susretne sa Joeom, što je izbjegavao, ali istovremeno i iščekivao cijeli život, uzme stvari u svoje ruke i sam dogovori susret s Joeom. Oni se nađu u jednoj zapuštenoj ruševnoj kući iz razdoblja njihova djetinjstva te se, uz inicijaciju Joea, odmah sukobe, a nakon nekoliko trenutaka borbe, oba, u 'klinču', padnu kroz prozor s kata te zgrade, ali prežive. Dok pokušavaju doći k sebi, Alistair uvjeri Joea u suludost situacije, a i Joe polako počinje shvaćati isto. Iako se rastanu bez riječi, Joe nakon nekoliko dana nazove Alistaira kratko mu poručivši kako je među njima gotovo, implicirajući kako nastavlja svoj život posvećen obitelji, a ne više posvećen mržnji prema Alistairu.

***The Shore* (2011), red. Terry George, Sjeverna Irska**

Kratki humorni igrani film o Jimovu povratku u Sjevernu Irsku, iz koje je iselio u SAD za vrijeme "Nevolja", i njegovom ujedinjenju sa bivšim najboljim prijateljem i mladenačkom ljubavi, koji su u međuvremenu razvili vlastitu vezu.

***Shadow Dancer* (2012), red. James Marsh, VB/Irska**

Collette je pripadnica IRA-e koju britanski agent Mac pretvori u doušnicu za britanske službe sigurnosti, nakon što ju uhiti nakon jedne akcije i zaprijeti zatvorom što bi moglo negativno utjecati na njezina sina koji je već izgubio oca. Radnja se odvija tijekom 1990-ih godina.

***Good Vibrations* (2012), red. Lisa Barros D'Sa i Glenn Leyburn, VB/Irska**

Priča o producentu Terriju Hooleyu i razvijanju sjevernoirske *punk-rock* glazbene scene, ali i o životu u Belfastu tijekom "Nevolja".

***71'* (2014), red. Yann Demange, VB**

Gary Hook je mladi britanski vojnik koji se tijekom jedne policijsko-vojne akcije u Belfastu 1971. godine nađe odvojen od ostatka trupe i mora se suočiti sa pripadnicima PIRA-e koja ga želi ubiti. Dezorijentiran i ne znajući kome može vjeorovati Gary bježi i luta ulicama Belfasta susrevši se na putu sa protestantima/lojalistima, Službenom i Privremenom IRA-om, pripadnicima katoličke populacije, ali i tajnim snagama britanske sigurnosti (MRF- *Military Reaction Force*) od kojih mu svatko planira drugačiju budućnost.

Popis literature:

Knjige:

1. Bilandžić, Mirko: *Sjeverna Irska između rata i mira*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
2. Krivak, Marijan: *Film... Politika... Subverzija?*, Hrvatski filmski savez, Zagreb, 2009.
3. Mazierska, Ewa: *European Cinema and Intertextuality: History, Memory and Politics*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.

Članci i poglavlja:

4. Assman, Jan i Czaplicka, John: Collective memory and Cultural identity, *New German Critique*, (65), proljeće – ljeto 1995, 125-133
<http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/201/articles/95AssmannCollMemNGC.pdf>
5. Assman, Jan: Communicative and Cultural memory, u: Erll, Astrid i Nünning, Ansgar (ur.): *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York, 2008., 109-118
http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/1774/1/Assmann_Communicative_and_cultural_memory_2008.pdf
6. Davidson, Alex: 10 great films about the Troubles, *British Film Institute*,
<http://www.bfi.org.uk/news-opinion/news-bfi/lists/10-great-films-about-troubles>
7. Jarman, Neil: 'PARADING CULTURE', <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/bryjar7.htm>
8. Lynn, Brendan: „IRA Truce: 9 February to 23 January 1976“,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/truce/sum.htm>
9. McKenna, Fionnuala: “Parades and Marches- Background Information on the Main Parading Organisations”, <http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/organis.htm>
10. McKenna, Fionnuala i Melaugh, Martin: *Developments at Drumcree, 1995-2000*,
<http://cain.ulst.ac.uk/issues/parade/develop.htm>
11. Melaugh, Martin: „Bloody Friday“- *Summary of Main Events*,
<http://cain.ulst.ac.uk/events/bfriday/sum.htm>
12. Melaugh, Martin: Ulster Workers' Council Strike, <http://cain.ulst.ac.uk/events/uwc/sum.htm>
13. Ross, Marc H.: Psychocultural Interpretations and Dramas: Identity Dynamics in Ethnic Conflict, *Political Psychology*, 22(1), ožujak 2001, 157-178

Internet stranice:

- *BBC – History – The Troubles*: <http://www.bbc.co.uk/history/troubles>
- *Belfast Telegraph*: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/>
- *Britannica.com*: <https://www.britannica.com/>
- *CAIN Web Service - Conflict and Politics in Northern Ireland*: <http://cain.ulst.ac.uk/index.html>
- *Democratic Unionist Party (DUP) – Northern Ireland*: <http://www.mydup.com/>
- *Grand Orange Lodge of Ireland*: <http://www.grandorangelodge.co.uk/>
- *Index.hr*: <http://www.index.hr/>
- *Northern Ireland Neighbourhood Information Service*:
<http://www.ninis2.nisra.gov.uk/public/Home.aspx>
- *Parades Commission*: <https://www.paradescommission.org/Home.aspx>
- *Police Service of Northern Ireland*: <https://www.psni.police.uk/>
- *Sinn Fein*: <http://www.sinnfein.ie/?no-splash=true>